

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kateřina Golková

Meze svobody projevu v umělecké tvorbě

Diplomová práce

Olomouc 2012

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Meze svobody projevu v umělecké tvorbě** vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Praze dne 25. července 2012

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce p. Doc. JUDr. Michalu Bartoňovi, Ph.D. za pomoc při výběru tématu a odborné vedení.

Zároveň děkuji p. Doc. JUDr. Jiřímu Jiráskovi, CSc. za to, že mi umožnil zpracovat toto téma.

Obsah

Úvod	5
1. Svoboda projevu	7
1.1. Zakotvení svobody projevu v právním řádu a vztah k ostatním svobodám	10
1.2. Vývoj svobody projevu	11
2. Umělecká tvorba	15
2.1. Umění	15
2.2. Umělecké dílo	16
2.3. Vztah svobody umělecké tvorby a svobody projevu	17
2.4. Umělecký projev	18
3. Meze svobody projevu	21
3.1. Svoboda projevu a extremismus	24
3.1.1. Judikatura na poli extremismu	26
3.1.2. Extremistické projevy v USA	30
3.2. Svoboda projevu a ochrana mravnosti a morálky	32
3.2.1. Pornografie a obscénní projevy	32
3.2.1.1. Tvrdá pornografie	35
3.2.1.2. Dětská pornografie	37
3.2.1.3. Pornografie jako umění?	38
3.2.2. Náboženská morálka	40
3.2.3. Kritérium publika u ohrožení mravnosti	42
3.3. Svoboda projevu a osobnostní práva	43
3.3.1. Sřet se svobodou projevu	44
3.3.2. Soukromoprávní ochrana osobnosti	44
3.3.2.1. Zásahy do cti a důstojnosti člověka	47
3.3.2.2. Zásahy do práva na soukromí, na jméno, na podobu, podobiznu a na projevy osobní povahy	51
Závěr	
Shrnutí	
Summary	
Seznam pramenů	

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá významným právem moderní společnosti - svobodou projevu, a to z hlediska specifické formy sdělení, jímž jsou umělecká díla. Klade si za cíl zmapovat nejčastější meze, které ovlivňují výstup tvůrčí činnosti člověka, porovnat u jednotlivých limitů přístupy k regulaci, pomyslnou šíři svobody projevu, tedy nakolik lze vstupovat do chráněných sfér jako je lidská osobnost, společenská morálka a veřejný pořádek.

Na počátku se věnuji úvodu do problematiky svobody projevu, jejímu významu v rámci společnosti, vývoji, zakotvení v právním řádu České republiky, spolu se srovnáním úpravy v rámci Evropy a Spojených států amerických, které se vyvíjely na podobném kulturním základu, a jejich zachycení svobody slova velmi dobře slouží jako prostředek komparace a inspirace. Celá první kapitola tak slouží jako teoretické východisko pro následující části.

V kapitole druhé jsem věnovala prostor umění, představujícímu důležitý prvek pro rozvoj lidstva a seberealizaci jedinců. Zabývám se v této části definicí umění, uměleckého díla, vztahem svobody umělecké tvorby ke svobodě projevu a uměleckému projevu jako takovému.

Poté už v kapitole třetí přistupuji k mezím svobody projevu, zprvu přehledově, později konkrétně, kdy se pozastavuji u vybraných limitů a podrobněji zkoumám jejich podstatu, vývoj přístupů a vliv na možnost tvořit a prezentovat umělecká díla.

Práce je tedy rozdělená do několika kapitol a podkapitol. Každá část tak obsahuje úvod zahrnující právní úpravu, definici potřebných pojmů, případně i vývoj výkladových pravidel a doktrín soudů. Poté následují vybrané případy a úvahy nad uplatněním zjištěných pravidel v praxi.

Zkoumání mezí svobody projevu není otázkou pouhého vyhledání odpovídajících ustanovení ústavních a běžných zákonů. Je třeba vycházet z právní teorie a judikatury, které mají své kořeny v morálních normách a nelze tak opomenout účel, který daná úprava sleduje, a tím pádem ani filozofické, historické a společenské podklady.

Tato práce vznikala postupně od shromáždění relevantních pramenů v podobě odborných publikací, zákonných a smluvních úprav, judikatury, odborných i pro běžné publikum sepsaných článků a v neposlední řadě i vlastním pozorováním společnosti. V první řadě bych chtěla zmínit jako významný zdroj „Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva“ od J. Filipa, které mi poskytly informace z teorie svobody projevu a ostatních základních práv a svobod. Aktuální a podrobný pohled na svobodu projevu obecně mi poskytla publikace

„Evropská úmluva o lidských právech“ z edice velkých komentářů od J. Kmece a kol. Pro historický vývoj svobody projevu ale i seznámení s judikaturou a regulací svobody projevu v České republice mi byla nápomocna publikace „Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova“ od P. Jäger a P. Molka. Jednotlivými limity svobody projevu se u nás předně zabývají publikace „Meze svobody projevu“ od J. Herczega a „Svoboda projevu a její meze v Českém právu“ od M. Bartoně, zejména jsem však využila novější publikaci M. Bartoně: „Svoboda projevu: principy garance a meze“, která i pro svůj široký záběr mne provázela celou tvorbou diplomové práce. Na poli extremismu se mým hlavním pramenem stal „Politický extremismus a právo“ od P. Černého. U ochrany osobnosti ještě zmíním diplomovou práci T. Stehlíka: „Svoboda projevu versus ochrana osobnosti“. Nezbytným a hlavním vodítkem pro určení jednotlivých limitů a přístupů k nim v evropské a americké společnosti byla judikatura, především Nejvyššího soudu USA a Evropského soudu pro lidská práva.

Nalezené prameny jsem poté analyzovala, prováděla komparaci zejména starších přístupů s novými a zahraničních s českými a na základě zjištěných informací se snažila najít popř. utvořit univerzálně platné premisy a zároveň hledala odpovědi na otázky, které v průběhu zkoumání vznikaly a tam, kde závěry zůstaly z větší či menší části otevřené, jsem se zabývala možnými problémy v budoucnu.

Práce zahrnuje ve značné míře teoretické výstupy převzaté z názorů odborníků a z rozhodnutí soudů, které jsou v textu citovány a pro větší přehlednost jsem použila na tyto citace odlišný druh písma (kurzívu) od zbytku textu. Stejně tak místy využívám písmo tučné, pro zdůraznění klíčových pojmů, důležitých výroků, rozhodnutí a zároveň snadnější orientaci v textu.

Vzhledem k šíři tématu jsem přistoupila k řešení spíše přehledovému a věřím, že mé zpracování může dobře posloužit jako učební pomůcka pro zájemce o pohled na svobodu projevu obecně, ale zároveň i v trochu jiné souvislosti, vzhledem k tomu, že jsem shledala, že značná míra literatury se věnuje spíše svobodě projevu v rámci politické sféry a novinářiny a ne už tolik umělecké tvorbě jako formě komunikace.

1. Svoboda projevu

Již v roce 1789 tvůrci francouzské Deklarace práv člověka a občana v čl. 11 prohlásili, že **svobodné projevování myšlenek a názorů je jedním z nejcennějších práv člověka**.

Lze jí popsat jako subjektivní veřejné právo fyzických a právnických osob, které zahrnuje ve své pozitivní stránce možnost využít svého oprávnění se svobodně projevit a vyhledávat informace a ve své negativní pak možnost se bránit zasahování jiných do této sféry, zahrnujíc samozřejmě i možnost zůstat stranou diskuze a nevyjádřit se vůbec.

Svoboda projevu prošla dlouhým a náročným vývojem, zejména se časem měnil pohled na její význam pro lidskou společnost. Dnes můžeme nepopíratelně vytyčit nejdůležitější prvky a přínosy, kterými jsou:

- **Hledání pravdy**
- **Seberealizace jedince**
- **Možnost podílení se na veřejné moci¹**

Svobodu projevu jako **hledání pravdy** často nalezneme zmíněnou v judikatuře soudů USA, kde je pojímána svoboda slova jako „**trh myšlenek**“², kde ve vzájemném souboji má vykristalizovat pravda. Zdůrazňuje se zde fakt, že nejen příznivě přijímané myšlenky mají dostat svůj prostor, ale naopak i ty znepokojující a šokující. Podobně se vyjádřil i Evropský soud pro lidská práva (dále též ESHP): „*Svoboda projevu se vztahuje nejen na myšlenky a informace, které jsou přijímány příznivě či považovány za neškodné a bezvýznamné, nýbrž i informace, které zraňují, šokují či znepokojují stát nebo skupinu obyvatel. Tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není demokratické společnosti.*“³ Tyto názory vedou jednoznačně k tomu, aby se společnost ubírala směrem kupředu, je nutné neustále zpochybňovat a kritizovat zavedený stav a konvenční myšlenky. Vždyť i v minulosti se mnohokrát ukázalo, že názory původně zavrhané a někdy i trestané, se časem projeví jako správné. Tento postoj zastával i Mill ve své esejí **O svobodě**: „*Názor, který chceme potlačití mocí státní, může být správný.*“⁴ Dalším podpůrným sloupem pro zachování široké svobody projevu je fakt, že při častém a otevřeném styku s opačnými názory, vzrůstá vzájemná tolerance jedinců, kteří si tak mohou sami vybrat, ke kterému proudu se přidají a které naopak nechají vyschnout, neboť se neuplatní v soutěži pravdy.

¹ BOBEK, M. *K aktuálním otázkám judikatury: Helena, kontakt na mafiany a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu*. Soudní rozhledy, 2005, roč. 11, č. 10, s. 358 a násl.

² „*Nejlepším testem pravdy je schopnost posuzovaného přesvědčení být přijato v soutěži trhu...*“ citát soudce Holmese z Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 10. 11. 1919, 250 U. S. 616, (630) ve věci Abrams v. U.S.

³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Handyside proti Velké Británii ze dne 7. 12. 1976, č. stížnosti: 5493/72, § 49

⁴ MILL, John, Stuart. Otto, Praha 1907, s. 30

Samozřejmě je nutné předvídat míru samoregulace společenských hodnot, tedy jak moc je schopná sama společnost při zcela otevřené svobodě projevu sestávat na základních morálních principech a demokracii, a stejně tak vhodně uvážit, jak dalece může případně stát zasahovat u názorů, které jsou pro společnost už natolik škodlivé, že by jim nemělo být umožněno do soutěže vstoupit. Také je třeba odlišovat ty myšlenky, které mohou nějakým způsobem do diskuze přispět a ty, které již svou šanci dostaly a byly společností zavrženy, nebo jsou hlášány za účelem vyvolání odboje proti společenským hodnotám, jako jsou ideje extremistické. Zde se setkáváme s různými přístupy k těmto názorům – můžeme je do soutěže myšlenek vpustit s tím, že důvěřujeme systému, který jim nedá možnost se uchytit a zároveň je bude aktivně popírat, tento postup nalézáme hlavně v americkém prostředí, zatímco v Evropě vzhledem k obavám z možného opakování předešlých chyb se některým názorům zakazuje vstup do diskuze. V obou přístupech najdeme pozitivní i negativní dopady. Zatímco zcela otevřená svoboda projevu by tedy měla vést k větší toleranci, informovanosti a i kontrole, zároveň umožňuje šíření závadných myšlenek. Ochranný evropský systém však zase potencionálně dává prostor pro zneužití kontroly toku informací a diktování toho, jak má společnost uvažovat. Při teoretickém naprostém zákazu jakýchkoli informací ohledně daných témat pak může dojít paradoxně k recidivě právě pro chybějící zkušenosti a vědomosti ohledně dopadů realizace těchto myšlenek. Zpětně se tedy dostáváme k tomu, že nejúčinnější ochranou proti špatnému názoru je názor jiný, tedy způsob jak předejít opakovaným lžím, je opakovaně je vyvracet, neboť bez protiargumentů by se časem mohly změnit v podvědomí lidí v pravdu. Nelze však tvrdit, že by v USA byla naprostá svoboda projevu, ačkoli se tak o ní často mluví. I zde nalézáme omezení a to ve formě vyjmutí některých projevů s tím, že se už vlastně o projev nejedná a nemůže tak požívat ochrany.

Dalším argumentem pro zachování svobody projevu je **seberealizace**. Je zcela zřejmé, že svoboda projevu napomáhá pokroku celé společnosti, neméně významný je však její vliv na jedince. Slovy Evropského soudu pro lidská práva: „*Svoboda slova představuje jeden ze základních pilířů demokratické společnosti, který je základním předpokladem pro pokrok společnosti jako celku a pro rozvoj každého jednotlivce*“⁵ a stejně tak nalezneme podporu i u Ústavního soudu ČR: „*Svoboda projevu a právo na informace výrazně přispívají k osobnímu růstu jedince, jak v oblasti intelektuální, tak osobnostní, což je taktéž v zájmu otevřené demokratické společnosti*“⁶

⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Handyside proti Velké Británii ze dne 17. 12. 1976, č. stížnosti 5493/72, § 49

⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 4. 2005, IV. ÚS, 146/04

Je to právě hlavně argument seberealizace, který stojí za obranou svobody umělecké tvorby, která je jednou z dílčích možností projevu jednotlivce. „*Neboť sebe naplnění jedince formou sdělování svých názorů, postojů či myšlenek, šířením, přijímáním informací i uměleckou tvorbou jsou primárně součástí svobody projevu*“.⁷ Tento postoj se však dostává do konfliktu s argumentem pravdy, kdy díla „nehodnotná“ vlastně nemohou být příspěvkem do diskuze. Dostáváme se tak na jedné straně k hodnocení děl, jejich přínosu a vhodnosti pro společnost a na té druhé zase k prostému rčení, že každé zboží má svého kupce, tedy že i produkt jinými chápán jako bezcenný, může mít svůj význam pro určitou skupinu lidí a jim tak umožnit seberealizaci prostřednictvím vnímání tohoto díla. Nelze proto omezovat seberealizaci pouze poukazem na význam díla, ale zejména se zaměřit na dopad vzhledem k způsobu a místu projevu, neboť umělecká díla existují v mnoha formách, u kterých se velmi liší možnost konfrontace s širokým publikem a tím pádem i jejich možné působení na veřejný pořádek či morálku. Omezením přístupnosti děl lze chránit veřejný zájem, který v daném případě převládne nad potřebou seberealizace, ale bude klíčové posoudit, zdali bude takový zásah nezbytný a přiměřený vzhledem k okolnostem.

Z pohledu významu svobody projevu pro **rozvoj demokracie** a pro **možnost jedince podílet se na politickém životě** se pak můžeme zaměřit na vztah této svobody k dalším dílčím svobodám s ní souvisejícím, jako je právo petiční, shromažďovací, sdružovací a volební. Jde o nezbytnost umožnit jedinci vystoupit se svým názorem a pokusit se tak ovlivnit stav společnosti, a zároveň se pojí s informovaností občanů, kteří mají právo vědět, na jakých principech jejich soužití funguje, a jak mohou sami nebo prostřednictvím svých zástupců tento systém ovlivnit, nemluvě o následné kontrole prostřednictvím veřejného mínění a kritiky. „*Pro demokracii, chápanou jako vládu lidu, lidem a pro lid, je životní nutností šíření informací, myšlenek a názorů, ať už pochvalných, či kritických, proto, aby byla veřejnost zásobena všemi dostupnými fakty nezbytnými pro vyvolání kvalitní debaty ve věcech celospolečenského zájmu a následného utváření názoru jednotlivců či k dosažení konsenzu o řízení a obstarávání věcí celospolečenského zájmu*“⁸

Lze tedy souhrnně říci, že svoboda projevu je pro vývoj společnosti a jedince nezbytná. Vždyť „*bez možnosti se vyjadřovat, umělecky projevovat, šířit své myšlenky a názory či vyhledávat a šířit informace, tedy stručně řečeno bez možnosti komunikovat, nemůže jak jednatel, tak společnost prakticky fungovat a existovat, a to bez ohledu na to, zda konkrétní stát dané právo též výslovně jako veřejné subjektivní ústavní právo zakotví a*

⁷ BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010, s. 22

⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 4. 2005, IV. ÚS, 146/04

uzná.“⁹ Proto i ve státech, kde není oficiálně zachycená v textech ústavních dokumentů, nelze hovořit o tom, že vůbec neexistuje, ale spíše o tom, že je porušována, neboť jde o přirozeně existující lidské právo.¹⁰

1. 1. Zakotvení svobody projevu v právním řádu a vztah k ostatním svobodám

V České republice nalezneme legální definici v **čl. 17 Listiny** základních práv a svobod (dále Listina). První odstavec říká: „*Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.*“ Druhý, který je specifikací prvního pak: „*Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat, rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.*“ Můžeme zde vidět jistou inspiraci **Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod** (dále Úmluva), která ve svém čl. 10 odst. 1 stanoví: „*Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice.*“ Podobně je zachycena i v **čl. 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech**: „*Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky. Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmikoli jinými prostředky podle vlastní volby.*“

Výraz svoboda projevu časem v našich poměrech převážil oproti podobným pojmům „svobodě tisku“, „svobodě řeči“ a „svobodě slova“ a to zejména proto, že je obecnější a zahrnuje pod sebe všechny nejběžnější způsoby šíření informací a názorů včetně těch, které by se pod pojem řeč daly jen těžko podřadit. „*Spojení „svoboda projevu“ tak pokrývá různé útvary neverbálního umění, jako jsou malířství, fotografie, sochařství či hudba, lze tedy pod pojem „projev“ podřadit prakticky všechny způsoby, kterými jedinec může zveřejnit svůj názor, umělecký nápad či vyjádřit podporu některé názorové straně.*“¹¹

Podle Filipa patří svoboda projevu mezi **práva složená**, jelikož se sestává z několika složek prvotních práv zároveň. Systémově se pak řadí mezi **společenské svobody**, jelikož dopadá na vztahy soužití více jedinců.¹² Nejblíže má k právu na informace, na svobodu

⁹ BARTOŇ. *Svoboda projevu: principy...*, s. 27

¹⁰ Tamtéž

¹¹ JÄGER, Petr a MOLEK, Pavel. *Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2007. s. 27

¹² FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Masarykova univerzita Brno 2001 str. 126

myšlení, svědomí a náboženského vyznání a také k právu na vědecké bádání a uměleckou tvorbu. Ve vztahu k těmto svobodám by se dalo říct, že rozdělení je spíše právní teoretická konstrukce, jelikož svoboda projevu a myšlení jsou samozřejmě úzce spjaty, jedna bez druhé nemůže existovat, a je leckdy obtížné nalézt hraniční čáru, kde jedna končí a druhá začíná.

Celkově lze říci, že svoboda projevu hraje pro mnohá práva roli „*lex generalis*“ neboť se u nich jedná o zvláštní způsoby projevu názoru či přesvědčení. Jde tedy o práva složené povahy, jako je právě svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby, svoboda víry, právo petiční, sdružovací apod.

1. 2. Vývoj svobody projevu

Svoboda projevu za dlouhou dobu své existence zažila mnoho zvrátů. Byla střídavě vyzdvihována a následně omezována, brána za jeden ze základních stavebních pilířů demokracie, stejně tak jako nástroj, který je nutný státem kontrolovat, a ačkoli se dnes jedná o právo, které se skloňuje ve všech možných jazycích a dalo by se říci, že se jedná o institut obecně známý, není ani v dnešní době samozřejmostí a bohužel nemůžeme hovořit o tom, že jí plně disponuje každý člověk na světě ani polemizovat o stejném, natož i podobném rozsahu a síle ochrany v různých státech.

Ohlédneme-li se zpět do historie, tak prvním, kdo se ve své filozofii zabýval písemně svobodou projevu, byl **Platón**. Stavěl se k ní spíše negativně. V Platónově známém díle „*Ústava*“, nalezneme jeho postoj k omezování veškeré umělecké tvorby. Platón v nich vidí nástroj jak přetvářet názory lidí ku prospěchu jeho vize společnosti. Je zajímavé, že zahrnul mezi nevhodné tvůrce i uznávaného Homéra. Platón si uvědomoval význam slovesných uměleckých děl, která v té době tvořila silné médium. Aby dosáhl své ideální společnosti, viděl nutnost regulace myšlení, a za vhodné považoval jej ovlivnit již v raném věku. „*Nejprve, jak se zdá, musíme dohlížet na tvůrce bájí, a vytvoří-li báji dobrou, přijmout ji, nebude-li takovou, odmítnout ji. Potom přesvědčíme chůvy a matky, aby dětem vyprávěly vybrané báje, a aby těmito příběhy utvářeli jejich duše pečlivěji, než jejich těla rukama. Většinu těch bájí, jež vyprávějí nyní, je však třeba vyloučit.*“¹³ Zabýval se i neverbální tvorbou, vytyčil povolené druhy malířství a hudby, kde určil i druhy melodií a rytmů, které je třeba zakázat. Jeho úmysl však nebyl v jádru špatný, například chtěl vyškrtnout část Homérový Odyssey, v níž se hovořilo o podsvětí a kostlivcích z obavy, že by nahnala strach posluchačům, což můžeme s kapkou nadsázky přirovnat k dnešnímu cenzurování

¹³ PLATÓN. *Ústava*, Praha: Oikoymenh, 2005, kniha II, s. 62

nemravných, násilných a jiných nevhodných prvků z filmů a hudby pro obavy z reakce publika. Díla by podle něj měla nabádat ke skromnosti, statečnosti a dobrým mravům. Celkově vzato je velmi detailní, co se týče výčtu nevhodných pasáží, jako příklady uvádí vždy citace z děl soudobých autorů. Kdyby se měl někdo přizpůsobit takovému „ideálnímu“ dílu, musel by přistupovat při tvorbě systematicky a skoro se strojovou přesností a výsledkem by pak byly starověké „budovatelské romány“, jejichž umělecká hodnota by se dávno ztratila v účelu, jímž je podle Platóna vytesat ideálního občana. Filozof přikládal velký význam umělecké tvorbě a je zajímavé, že ačkoli při čtení Ústavy získá člověk pocit, že umění je vlastně nástroj manipulace, Platón sám byl propagátorem pravdy a jeho cílem je pozvednout společnost a ukázat jí správnou cestu k ní. Dnes některé jeho názory považujeme za nebezpečné a neslučující se s demokratickou společností. Je nutno však brát v potaz dobu vzniku tohoto díla, období občanských válek a rozkladu athénské demokracie, kde se i taková radikální řešení mohla zdát jedinými možnými a správnými.

Období, kde již se dá hovořit o svobodě projevu v dnešním smyslu, bylo **osvícenství**, tedy myšlenkový proud od konce absolutismu do francouzské revoluce roku 1789. Jednalo se o dobu vyznačující se snahou oprostít se od náboženských dogmat a zažitých praktik, od boha se zde kulturní život obrací k člověku a podstatnou aktuální otázkou se stává svoboda obecně, přirozená práva a i návrat k přírodě. Osvícenci prosazovali svobodu myšlení a slova, ostatně za vše hovoří známý výrok **Voltairea**: „*Nesouhlasím s tím, co říkáte, ale udělám vše proto, abyste to mohl svobodně říkat i nadále*“. Ve svém „**Filozofickém slovníku**“ pak zesměšňuje nesmyslnost pronásledování názorů z důvodu, že neodpovídají většinovým či autoritativním názorům a předsudkům.¹⁴ Voltaire zmiňuje ke svobodě myšlení:

„*Člověk, který není svobodný mluvit, psát a myslet, tak jeho mysl je jako pták v kleci. Je to církev, která tomuto ptáku přistříhla křídla, ta však znovu narostou...*“¹⁵

„*Člověk se rodí s myslí. Lidstvo může zakoušet štěstí pouze tehdy, pokud je každý svobodný říkat, co je jeho názor.*“¹⁶

„*Tak, jak je svobodná mysl člověka, tak svobodné by mělo být i jeho pero. Žádná autorita nemá cenzurovat, co smí a nesmí být napsáno.*“¹⁷

¹⁴ Voltaire F. M. *Výbor z díla*. Svoboda, Praha 1989, str. 130-131.

¹⁵ „*You have only to teach yourself to think; you are born with a mind, you are a bird in the cage of the Inquisition, the holy office has clipped your wings, but they will grow again*“

VOLTAIRE, *Filozofický slovník (Philosophical Dictionary)*[online] The Online Library of Liberty: A project of Liberty Fund, Inc., [cit. 13. 4. 2012] Dostupné na:

<http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=355&chapter=62750&layout=html&Itemid=27> Zadaný pojem Liberty

¹⁶ Tamtéž, zadáno Liberty of Opinion

¹⁷ Tamtéž, zadáno Liberty of Press

„Podmínkou svobody je tedy svobodný tisk, který umožňuje diskuzi a vzdělání občanů, jimž bylo toto upíráno. „¹⁸

Mezi anglickými osvícenci pak zmíním **Charlese Blounta**, který ve svém díle „**Pravé určení (významu) výuky**“ z roku 1679 (A Just Vindication of Learning) reagoval na jeden z pokusů o zavedení jakési kvazicenzury prostřednictvím udělování licencí k vytištění konkrétní knihy. Kritizoval hlavně fakt, že úředník, který nic neví o náročnosti tvorby knih, by neměl určovat obsah, ale že by ten měl být dán autorem, který jej tvoří na základě svého svědomí a vzdělání. Podobně se vyjádřil i **Daniel Defoe** ve své „**Eseji o regulaci tisku**“ z roku 1704, v té době totiž vešel do parlamentu návrh na zřízení licensora (schvalovatele), který by kontroloval, zda knihou není porušován zákon a zda ji tedy bude možno vydat. Zejména se kriticky vyjádřil k možnosti zkorumpovatelnosti a závislosti na aktuálním politickém stavu. Často zmiňovaným dílem v souvislosti se svobodou projevu je také „**Areopagitica**“ **Johna Milтона** z roku 1644, pamflet kritizující pokus anglického parlamentu zabránit vzniku pobuřujících, nevěrohodných a neoprávněných pamfletů. Jeho argumenty na obhajobu svobody projevu byly například:

„Jednotu národa tvoří směs odlišností mezi lidmi, nikoli vnucení homogenity shora“

„Schopnost objevovat maximální škálu myšlenek na dané téma je zásadní pro jakýkoli proces učení.“

„K pravdě se nelze dobrat, pokud nejprve nezvážíme všechny názory na věc, cenzura poškozujíc věcný pokrok.“

Miltonova Areopagitica byla dokonce později citována v některých soudních rozhodnutích Nejvyššího soudu USA, např. v případě New York Times Co v. Sullivan¹⁹, kdy soud na základě Miltonova pamfletu vysvětloval nedílný význam i mylných (špatných) názorů²⁰ anebo v případě Times Film Corp. v. City of Chicago²¹, kde zase zmínil nebezpečí předběžné restrikce.²²

¹⁸ JAMNÁ, Miroslava. *Osvícenský projekt a emancipace člověka: svoboda v moderním státě*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2010

¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 9. 3. 1964, 376 U.S. 254 ve věci New York Times Co v. Sullivan

²⁰ *Good and evil we know in the field of this world grow up together almost inseparably; and the knowledge of good is so involved and interwoven with the knowledge of evil, and in so many cunning resemblances hardly to be discerned... It was from out the rind of one apple tasted that the knowledge of good and evil, as two twins cleaving together, leaped forth into the world. And perhaps this is that doom which Adam fell into of knowing good and evil, that is to say of knowing good by evil.*

MILTON, John. *Areopagitica*. [online] St. Lawrence Institute for the Advancement of Learning [cit. 13. 4. 2012] Dostupné na: <<http://www.stlawrenceinstitute.org/vol14mit.html>>

²¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 23. 1. 1961, 365 U.S. 43 ve věci Times Film Corp. v. City of Chicago

²² *The State shall be my governors, but not my critics; they may be mistaken in the choice of a licenser, as easily as this licenser may be mistaken in an author.*

Na konci 18. Století pak již vznikají moderní ústavy zakotvující svobodu projevu. **Franzouzské Prohlášení práv člověka a občana z roku 1789**, které bylo prvním krokem k francouzské ústavě, v čl. X. uvádí: „*Nikomu se nesmí dít újma pro jeho názory i náboženské, ledaže by jejich projev rušil pořádek stanovený zákonem*“ a v čl. XI. „*svobodné sdělování myšlenek a mínění je jedním z nejcennějších práv člověka...*“²³ Podobně v USA dochází ve stejném roce k přijetí prvních deseti dodatků k Ústavě USA, tzv. **Listina práv** (Bill of Rights). První dodatek zakazuje kongresu přijmout zákon, který by omezil svobodu slova či tisku.²⁴

V našich poměrech se prvním účinným ústavním zakotvením svobody projevu stala **Stadionova ústava** z roku 1849. Tato byla suspendována Silvestrovskými patenty roku 1851 a svoboda slova byla obnovena až **zákonem o tisku** č. 6/1863. Po první světové válce se objevila v **zákoně č. 121/1920 Sb.** Uvozujícím ústavní listinu ČSR. Její § 117 stanovil: „*Každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem apod.*“²⁵ V průběhu 30. let vyšlo několik zákonů omezujících svobodu projevu a během okupace byla samozřejmě nevyhmatelná. Formálně zakotvena pak byla opět po převratu v roce 1948 v tzv. **Ústavě 9. května** čili v ústavním zákoně 150/1948 Sb: „*Svoboda projevu se zaručuje. Každý může v mezích zákona projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jakýmkoli jiným způsobem.*“²⁶ Zvlášť pak byla v § 20 upravena svoboda rozšiřovat a předvádět své názory a výsledky tvůrčí práce, které šlo omezit se zřetelem k veřejnému zájmu a ke kulturním potřebám lidu.²⁷ V tomto období bylo typické plné využívání těchto omezení a také byl kladen důraz na centralizaci výkonu tvůrčích činností, např. státní kontrola divadel, filmu a hudby. Nová úprava svobody projevu pak proběhla v **ústavě z roku 1960**, kdy sice byla zaručena všem občanům, ale pouze pokud je v souladu se zájmy pracujícího lidu. Následovala tedy doba, kdy politická situace se odrážela v poskytovaných informacích a ovlivňovala možnost tvorby. K ukotvení svobody projevu jak jí známe dnes, došlo **ústavním zákonem č. 23/1991**, kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod.

²³ Deklarace práv člověka a občana [online] Wikipedie otevřená encyklopedie [ci. 22. 4. 2012] Dostupné na: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Deklarace_pr%C3%A1v_%C4%8Dlov%C4%9Bka_a_ob%C4%8Dana>

²⁴ *Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances.*

United States Bill of Rights [online] Wikipedie The Free Encyklopedie [cit. 13. 4. 2012] Dostupné na: <http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Bill_of_Rights?oldid=438908300>

²⁵ JÁGER, Petr a MOLEK, Pavel. *Svoboda projevu: Demokracie, rovnost...*, s. 43

²⁶ Tamtéž..., s. 45

²⁷ Tamtéž

2. Umělecká tvorba

Uměleckou tvorbu je třeba chápat z několika hledisek. V první řadě je třeba vzít v úvahu umění jako takové a jeho význam pro společnost. Dalším atributem je umělecké dílo, jako výstup tvorby a jedna z forem projevu, nutně tak podřazující vytváření děl pod širší pojem svoboda projevu (slova) a s tím související prezentace díla, jeho distribuce, možnosti jejího omezení. Samotné vyznění díla, informaci, názor, který výtvar nese a jeho přijetí obecně, jeho hodnotu a význam pro jednotlivce i pro celou společnost. V neposlední řadě pak svobodu umělecké tvorby v Listině, díky které tak teoreticky lze úpravu tvorby děl v našich poměrech rozdělit do dvou etap, kdy vznik a zachycení myšlenky autora spadá pod neomezenou svobodu umělecké tvorby, zatímco prezentace díla podléhá restrikcím příznačným pro svobodu projevu.

2.1. Umění

Není snadno definovatelný pojem a dá se spíše přiklánět k názoru, že ani nelze pravdivě shrnout, co uměním je. V Ottově naučném slovníku nalezneme pod pojmem umění: „úmyslné tvoření nebo konání, jehož výsledek nad jiné výtvořiny a výkony vyniká jistou hodnotou již při pouhém nazírání a vnímání, tj. hodnotou estetickou.“ Estetický účinek je právě jeden ze znaků uměleckých děl, ale jedná se o prvek subjektivní, neboť pro každého je „krásno“, které má být výstupem umění, něco jiného.

Umění provází člověka od pradávna, v nejstarších dobách s sebou neslo hlavně rituální a náboženský význam. Schopnost používat a následně vytvářet užitečné předměty, bylo tím, co člověka v první řadě odlišilo od zvířat. Je to však umění, co pozvedlo jeho ducha. Člověk začal vnímat krásu a jeho snaha zlepšovat a zvelebovat své přírodní okolí jej navždy vytrhla z běžného pudu řízeného chování. Umělecké myšlení **spájí citovou oblast s intelektuální** – má v člověku vyvolat emoce a zamyšlení. Jako součást kultury přispívá k rozvoji lidstva. „Umění odráží, uchovává a obohacuje kulturní identitu a duchovní vlastnictví jednotlivých societ, představuje **univerzální způsob vyjadřování a komunikace** a vyvolává v každém jednotlivci **pocit sounáležitosti** s lidským společenstvím, jakožto společný jmenovatel pro etnické, kulturní nebo náboženské rozličnosti a z tohoto důvodu a za tímto účelem by státy měly zajišťovat všemu obyvatelstvu přístup k umění.“²⁸

²⁸ Jeden z řídících principů z Doporučení týkajícího se umělců, přijatého Organizací spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu 27. Října 1980 v Bělehradě

Z historického hlediska se mnohokrát prokázalo, že snaha omezovat svobodu projevu při prezentaci uměleckých děl měla neblahý dopad na kvalitu kultury. Stačí vzpomenout na období komunismu v České republice, kdy se tvorba měla podřizovat režimu, zobrazovat ideální svět plný šťastných pracujících lidí a výsledkem byla díla, která z estetického hlediska zůstávají daleko za svými předchůdci a mnohé z nich dnes budí spíš rozpačité úsměvy, než že by člověka oslovily svou hloubkou a přiměli jej radostně smýšlet o krásách komunistické vlasti.

Ačkoli dnes pro většinu lidí mnoho uměleckých děl plní čistě úlohu produktu a není bráno jako médium nesoucí poselství, nelze opomínat, že i tato úloha je umělecké tvorbě vlastní, a ačkoli vnímání výtvoru ve společnosti bude různé, je nežádoucí zcela znemožnit šíření třeba i kontroverzních prací. Díla mohou a často i budou mít povahu šokující, urážející, vzbuzující stud, odpor, avšak právě tato důraznost formy může někdy nejlépe naplnit účel a vyvolat reakci v podobě zamyšlení nad nastíněnou situací.

2.2. Umělecké dílo

Ačkoli umění svou povahou spadá pod naučné disciplíny jako je estetika, literární věda, dějiny umění apod., vzhledem k tomu, že umělecká povaha díla může mít vliv na možnost jeho prezentace, tedy na to, zdali autorova svoboda projevu bude omezena, je důležité určit i z hlediska práva, co se uměleckým dílem rozumí.

V našich poměrech nalezneme definici uměleckého díla v **Zákoně č. 121/2000 o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů** (dále jen autorský zákon). Ten popisuje autorské dílo v § 2 jako: *Dílo literární a jiné dílo umělecké a dílo vědecké, které je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímané podobě, včetně podoby elektronické, trvale nebo dočasně a to bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam.*“ Dílem je podle tohoto zákona zejména dílo slovesné vyjádřené řečí nebo písmem, hudební, dramatické, choreografické, audiovizuální, kinematografické, výtvarné, jako je dílo malířské, grafické a sochařské, architektonické...

Sice stále zde máme opět relativně neurčitý pojem „umělecké“, kdy se opět vracíme k tomu, že umění nelze jednoznačně definovat, ale zároveň nám zde pomáhají kritéria:

- **Jedinečnost**
- **Výsledek tvůrčí činnosti**
- **Zachycení v objektivně vnímatelné podobě**

Jedinečné je i dílo vzniklé tvůrčím zpracováním jiného, avšak musí se zde stále jednat o uměleckou nebo vědeckou tvorbu s jedinečným výsledkem. Zachycení díla je klíčové pro odlišení od čistě myšlenkové stránky tvorby. Samotná představa v oblasti autorského práva chráněna není, dokud není vtělena do díla. Práva autorská spadají mezi zvláštní osobnostní práva.

2.3. Vztah svobody umělecké tvorby a svobody projevu

V **čl. 15 odst. 2 Listiny** nalezneme svobodu myšlení, vyznání, umělecké tvorby a vědeckého bádání, patří tedy mezi základní lidská práva a svobody. Nemají zakotvenou možnost omezení, které by i prakticky bylo těžce proveditelné, jelikož se jedná o realizaci v rámci duševního světa člověka. Zhmotnění a prezentace výsledků však posouvá uměleckou tvorbu do sféry svobody projevu. Slovy Ústavního soudu ČR: „*čl. 15 odst. 2 Listiny, zaručující svobodu umělecké tvorby, totiž nelze vykládat izolovaně, bez přihlídnutí k mezím svobody projevu zakotveným v čl. 17 odst. 4 Listiny, resp. čl. 10 odst. 2 Úmluvy.*“²⁹

Oproti Listině **Úmluva** neobsahuje samostatnou úpravu umělecké tvorby a přímo ji hodnotí jako projev, je-li tedy dílo vytvořeno a prezentováno navenek. Dokud se tak nestane, spadá tvorba pod ochranu svobody myšlení. Samozřejmě to neznamená, že když dílo nebylo předvedeno, že nemůže dojít ke kolizi umělecké tvorby při výrobě díla s jinými ústavně zaručenými právy. V úvahu připadají třeba osobnostní práva, např. zásah do lidské důstojnosti při použití člověka jako modelu nebo aktéra.³⁰

Evropský soud pro lidská práva se ve věcech týkajících se uměleckých děl dříve vyjadřoval spíše zdrženlivě.³¹ Oproti politickým projevům, které podrobuje přísnému přezkumu, v oblasti umělecké tvorby a jejího omezování ponechává spíše volné ruce členským státům, neboť zastává názor, že právě ony státy mohou lépe než on posoudit, co je zásah „nezbytný v demokratické společnosti“. Z toho bohužel vyplývá, že chrání svobodu projevu v této oblasti méně. Na první pohled ESLP projev diferencuje, a to na **politické**, které se výrazně týkají veřejného zájmu, a tak je potřeba je ve větší míře chránit, a ponechává zde malý prostor pro volnou úvahu států, **umělecké**, které se obecně netěší takovéto ochraně, a je-

²⁹ Usnesení Ústavního soudu ČR z 19. 4. 2004, IV. ÚS 606/03

³⁰ BARTOŇ: *Svoboda projevu: principy...*, s. 73

³¹ Rozsudek Evropského soudu ve věci Müller proti Švýcarsku ze dne 24. 5. 1988, č. stížnosti 25/1986/123/ a Rozsudek Evropského soudu ve věci Wingrove proti Velké Británii ze dne 25. 11. 1996, č. stížnosti 17419/90. V obou případech se jednalo o konflikt s veřejným zájmem. V případě Wingrove Britská rada filmové klasifikace zakázala uveřejnit film z důvodu rouhání, v případě Müller šlo o výstavu kontroverzních fotografických děl, která byla po odsouzení umělce zkonfiskována z důvodu ochrany mravnosti. ESLP v obou kauzách pouze přezkoumal, zdali byly naplněny podmínky Úmluvy ohledně možnosti omezení – legitimní cíl, společenská nezbytnost, zákonný podklad a ani v jednom neshledal porušení Úmluvy.

li například dílo využito k reklamním účelům, rázem se octne ve sféře **komerčních** projevů, které jsou chráněny ještě méně. Důvod vyšší ochrany politického projevu spočívá v chráněném zájmu, kterým je právo na informace a možnost podílet se na politickém životě každého člověka, což jsou základní prvky a principy svobody projevu jako politického práva. Kdežto u zmíněných případů vztahujícím se k uměleckým dílům, jsou kolidujícími zájmy většinou mravnost a veřejný pořádek, které mohou převážit nad zájmem kulturním a vzdělávacím. Platí, že čím více se projev týká veřejného zájmu, tím více bude chráněn a to bez ohledu na to, zdali půjde o projev prvotní povahou politický, umělecký nebo komerční.

2.4. Umělecký projev

Vzhledem k nemožnosti definovat umění, nelze ani umělecký projev vést jako přesný právní pojem. Dalo by se říci, že Evropský soud pro lidská práva se tak při rozhodování řídí heslem „Poznám to, když to vidím“, neboli názorem amerického soudce Pottera Stewarta, který se takto vyjádřil u definování obscenního projevu a jeho odlišení od umění ve věci *Jacobellis v. Ohio*.³²

Že lze umělecké výtvořiny a výkony podřadit pod širší svobodu projevu, konstatoval Evropský soud pro lidská práva v případě *Müller proti Švýcarsku*, kde se vyjádřil, že ačkoli článek 10 Úmluvy přímo nespecifikuje, že svoboda uměleckého projevu patří do jeho sféry, resp. mluví o šíření informací a myšlenek, je zřejmé, že lze šířit i prostřednictvím uměleckých děl. Následující věta prvního odstavce Úmluvy, pak hovoří o rozhlasových, televizních a filmových společnostech, což jsou média typicky zasahující do oblasti umění. Výslovně umělecký projev pak zmiňuje Mezinárodní pak o občanských a politických právech v článku 19 odst. 2.³³

Umělecký projev lze specifikovat několika složkami: subjektem, obsahem a formou. Subjekty obecně u projevů jsou šířitel informací a myšlenek, jejich příjemci, případně se můžeme setkat se subjektem jako předmětem informací.³⁴ Ochrana uměleckého projevu se vztahuje na šířitele, v tomto případě na umělce jako autora. Potencionálním poškozeným, resp. působením uměleckého výtvořiny ohroženým subjektem je pak příjemci neboli divák, ale

³² KMEC, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1026

³³ „...zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.“

³⁴ SVÁK, J.: *Ochrana lidských práv : z pohledu judikatury a doktríny štrasburských orgánů ochrany práv*. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 730

může to být právě i osoba v díle zachycená, kdy nejčastěji dochází k zásahu do osobnostních práv, zejména újmě na cti či porušení soukromí.

Obsahem svobody uměleckého projevu je **možnost tvořit a prezentovat výsledky tvořivé umělecké činnosti** bez zasahování státních orgánů či jiných subjektů, vyjma zásahů, které splňují náležitosti legálních omezení ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy.³⁵ Jak výstižně zaznělo v rozhodnutí ESLP v případě Alinak proti Turecku: „*Ti, kdo vytváří, předvádí, šíří nebo vystavují umělecká díla, přispívají k výměně myšlenek a názorů, což je pro demokratickou společnost nezbytné. Stát má tudíž povinnost nepřiměřeně nezasahovat do autorovy svobody projevu.*“³⁶

Forma je hlavním kritériem pro určení, že se jedná o uměleckou tvorbu, neboť zde máme specifický výsledek, kterým je umělecké dílo, jako zhmotnění myšlenek a pocitů umělce. Celkově můžeme umělecký proces rozdělit do tří fází: tvorba, samotné dílo a jeho přijetí.³⁷ Nejširší svobodou oplývá autor ve fázi první, dokud totiž dílo není zveřejněno a je tedy vyloučeno jeho působení a možný špatný dopad na společnost, jedná se vlastně o realizaci svobody umělecké tvorby (podle Úmluvy svobody myšlení). Nelze ale naprosto vyloučit omezení již v této etapě, a to zejména u děl, která jsou již tvořena na veřejně dostupném místě, např. sochy, malby, improvizace v rámci hudebního vystoupení. Celkově však k možnému zásahu veřejnosti uměleckým projevem Evropský soud pro lidská práva vyjádřil, že jeho dosah není u specifických druhů děl tak masový, jako u jiných prostředků komunikace a vždy je třeba brát tento faktor v potaz. Konkrétně takto v kauzách Alinak proti Turecku³⁸ a Karatas proti Turecku³⁹ uvedl, že v jednom případě forma románu, v druhém poezie, zasahuje jen relativně úzkou část veřejnosti a zásah státu tak nebyl nezbytný, a naopak v případě Müller proti Švýcarsku⁴⁰ opřel své rozhodnutí mimo jiné o fakt, že kontroverzní výstava neměla žádné omezení přístupnosti, zejména vůči dětem, a zásah tak byl odůvodněný. Lze tedy říci, že pokud je projev dostupný jen omezenému okruhu osob, jde o polehčující okolnost, a druh uměleckého díla a jeho umístění tak sehraje podstatnou roli při hodnocení,

³⁵ PLAVÁKOVÁ, Lucia. *Sloboda umeleckého prejavu v kontexte judikatúry Evropského súdu pre ľudské práva*. Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, 2010, č. 2, s. 99

³⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Alinak proti Turecku ze dne 29. 3. 2005, č. stížnosti 40287/98, § 42

³⁷ GERO, Š., HUSÁR, J., SOKOLOVÁ, K.: *Teória výtvarnej kultúry a stručný prehľad dejín umenia*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Pedagogická fakulta, 2004, s. 14.

³⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Alinak proti Turecku ze dne 29. 3. 2005, č. stížnosti: 40287/98

³⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Karatas proti Turecku ze dne 8. 7. 1999, č. stížnosti 23168/94

⁴⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Müller proti Švýcarsku ze dne 24. 5. 1988, č. stížnosti 25/1986/123/174

zdali jeho dopad na chráněné zájmy je tak silný, že omezení či znemožnění jeho distribuce bude v souladu s podmínkami omezení svobody projevu.

3. Meze svobody projevu

Jak již bylo zmíněno výše, svoboda projevu nepatří mezi neomezená práva, v našich poměrech může dojít k jejímu omezení za podmínek daných **Listinou v čl. 17 odst. 4:**

- 1) *Že se tak děje zákonem*
- 2) *Jde o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro:*
 - a. *Ochranu práv a svobod druhých*
 - b. *Bezpečnost státu*
 - c. *Veřejnou bezpečnost*
 - d. *Ochranu veřejného zdraví a mravnosti*

Z čehož tedy vyvozujeme, že musí jít o opatření nezbytné, sledující legitimní cíl a musí se tak stát zákonem. Poněkud obsáhleji umožňuje omezení **Úmluva v čl. 10 odst. 2**, a to v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci. K otázce důsledků tohoto širšího záběru je třeba říci, že Úmluva má sice aplikační přednost před zákony, ne však před Listinou, která je součástí ústavního pořádku. Proto omezit svobodu projevu z důvodu stanoveného pouze Úmluvou lze jen v případě, že takový důvod bude možné podřadit pod zájem uvedený v Listině.⁴¹

V USA na rozdíl evropského mechanismu založeného na ústavně předvídaných výjimkách, nenajdeme v ústavních dokumentech možnost omezení svobody slova, resp. **První dodatek** k americké ústavě přímo říká, že nelze přijmout zákon omezující svobodu slova nebo tisku. Neznamená to však, že by svoboda slova v USA byla bezbřehá. Nejvyšší soud vytvořil prostor pro restrikce ve své četné judikatuře a omezení odůvodnil tím, že určité projevy svou povahou **již nelze podřadit pod „projev“** v ústavním smyslu, a nejsou tak chráněny prvním dodatkem (unprotected speech), spadají sem tzv. „bojová slova“ (fighting words),⁴² obscenita, nepravdivá tvrzení, podněcování, dětská pornografie, výhrůžky a částečně komerční projevy.⁴³ Volnější přístup k jejich možnému omezování spočívá v jejich obsahovém hodnocení jako málo přínosných pro účel hledání pravdy, tedy že nemohou podstatně přispět do veřejné diskuze. Pokud se však jedná o projev chráněný, omezit jej lze

⁴¹HERCZEG, Jiří. *Meze svobody projevu*, Praha: Orac, 2004, s. 45

⁴² Tuto kategorii založilo rozhodnutí Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 9. 3. 1942, 315 U. S. 568, ve věci *Chaplinsky v. New Hampshire*. Soud odmítl poskytnout ochranu tomuto typu projevu pro jeho nepatrnou společenskou hodnotu v rámci hledání pravdy. Proto převažuje zájem na veřejném pořádku a morálce. Šlo o výrazy schopné vyprovokovat člověka k odplatě.

⁴³ BARTON: *Svoboda projevu: principy...*, s. 60

jen velmi zřídka, neboť v USA platí presumpce protiústavnosti každého omezujícího zákona.⁴⁴ Velkou roli pak sehraje, zdali půjde o omezení z důvodu obsahu projevu, přičemž obsahově neutrální regulace⁴⁵ je obecně možná, zatímco zákaz na základě obsahu projevu je nežádoucí a musí předtím dojít k přísnému přezkumu.

Z hlediska možných střetů svobody projevu rozlišuje Filip⁴⁶:

1. **Pravý konflikt**, kdy dochází ke střetu základních práv mezi sebou
2. **Nepравý konflikt**, kdy dochází ke střetu veřejného zájmu uvedeného v čl. 17 odst. 4 Listiny se svobodou projevu.

V případě pravého konfliktu tedy proti sobě stojí rovnocenné hodnoty, kdy soud musí posoudit, které dát přednost. V druhém případě je nutno brát v potaz fakt, že zde máme na jedné straně základní právo a na té druhé právem chráněný zájem. Dochází k vzájemnému působení a platí, že zákony, ač mohou základní svobodu omezovat, musí být vykládány ve světle ústavně zaručeného práva.

Co se týče výčtu práv, se kterými se může svoboda projevu dostat do konfliktu, vzhledem ke složené povaze tohoto práva, je jich velké množství a to jak v oblasti veřejné, tak soukromé a zájmy, které bude třeba chránit, mohou být jak celospolečenské, tak individuální. Herczeg⁴⁷ výslovně jako meze svobody projevu zmiňuje:

- Ochranu národní bezpečnosti
- Hanobení státu a jeho symbolů
- Ochranu osobnosti
- Extremismus
- Ochranu zdraví a mravnosti
- Soudní řízení

Bartoň⁴⁸ se zabývá vzájemnou kolizí svobody projevu s:

- Morálkou
- Rovností a důstojností
- Bezpečností a veřejným pořádkem
- Osobnostními právy
- Pornografií a obscenitou

⁴⁴ ČERNÝ, P. *Politický extremismus a právo* s. 126

⁴⁵ „Obsahově neutrální regulace není primárně zaměřena na poselství, nýbrž reguluje jiné aspekty projevu, jako je zejména doba, místo či způsob realizace projevu.“ BARTOŇ: *Svoboda projevu: principy...*, s. 155

⁴⁶ FILIP, J. *Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe*, Časopis pro právní vědu a praxi č. 4/1998, s. 630 citováno dle HERCZEG: *Meze svobody projevu...*, s. 46

⁴⁷ HERCZEG. *Meze svobody projevu...*, s. 45 a násl.

⁴⁸ BARTOŇ. *Svoboda projevu: principy...*, s. 187 a násl.

- Rouháním

Jiné členění⁴⁹:

- Řádné fungování soudní soustavy
- Ochrana před necudností a obscénností, hledisko veřejné morálky
- Zájem na nevyvolávání nenávisti vůči rasovým, národnostním, náboženským a jiným menšinám.
- Národní bezpečnost a ochrana utajovaných údajů
- Ochrana obchodního tajemství
- Obrana proti pomluvě, ochrana dobré pověsti

Veškeré zmíněné výčty nejsou a ani nemají být úplné, sumarizují nejčastější a nejdiskutovanější kolize svobody projevu s jinými právy. Diskuze o mezích svobody projevu obecně ve všech jejích podobách by nesporně z této práce vytvořila silný svazek, ostatně tento námět inspiroval již řadu autorů a podoba svobody projevu jako *lex generalis* pro jiná základní práva otevírá velké pole pro zkoumání všech možných limitů. Práce svým zaměřením na projevy umělecké poněkud zužuje množinu v úvahu připadajících limitů, nicméně ne absolutně, jelikož uměleckých forem je mnoho a možných scénářů porušení veřejných hodnot a společenských i individuálních práv tak bude velmi široký. Pro účely této práce jsem tedy vybrala ty limity, které se nejvíce nebo spíše nejčastěji dotýkají problematiky projevu uměleckého. V první řadě se budu věnovat ochraně národní resp. veřejné bezpečnosti a to hlavně v dimenzi obrany před extremismem, který se v rámci umělecké produkce může například vyskytnout v podobě kontroverzních textů písní a básní, rasistických motivů, a agitační literatury. Následuje kapitola věnovaná mravnosti (morálce), kde se zabývám pornografií a obscenitou a poté narušováním náboženského citění. Poslední část věnuji ochraně osobnostních práv a to hlavně z hlediska osobní cti, důstojnosti a pověsti, následně pro ucelení zmíním i zásahy do soukromí a podobizny.

⁴⁹ JÄGER, Petr a MOLEK, Pavel. *Svoboda projevu: Demokracie, rovnost...*, s. 33, zmíněná volná inspirace CLAYTON, R. / TOMLINSON, H. *The Law of Human Rights*. Oxford University Press, 2000, str. 1009

3.1. Svoboda projevu a extremismus

Pojem extremismus pochází z latiny, **extremus** znamená nejzazší. Jedná se o radikální postoj, označují se jím vyhraněné ideologické názory, které vybočují z uznávaných demokratických principů.⁵⁰ Vyznačuje se netolerancí, neochotě k politickým kompromisům. Jako účel nevidí extremisté postavit se názorově opozici, ale odstranit ji.

„Extremismus nepatří do pojmového aparátu právní terminologie – není úkolem práva označovat, zda určité jednání je extremistické či nikoli, ale normovat jednání dovolené a zakázané.“⁵¹ Projevy, které lze za extremistické označit tak budou většinou naplňovat skutkové podstaty trestných činů či přestupků. Nelze totiž tolerovat, aby úplnou svobodou projevu docházelo k ohrožení společnosti a jednotlivců, v případě extremismu často půjde o **ochranu základů demokracie**. Pokyn policejního prezidenta⁵² definuje extremismus jako: *„Verbální, grafické a jiné aktivity spojené zpravidla s vyhraněným ideologickým nebo jiným kontextem, které vyvíjejí jednotlivci nebo skupiny osob s názory výrazně vybočujícími z všeobecně uznávaných společenských norem, se zřetelnými prvky netolerance, zejména rasové, národnostní, náboženské nebo jiné obdobné nesnášlivosti a které útočí proti demokratickým principům, společenskému uspořádání, životu nebo majetku nebo veřejnému pořádku.“*

Znaky extremismu podle Kotlána⁵³:

- Politický život je podřízen ideové myšlence
- Přímá akce bez diskuze – rozhodnutí padá rovnou, bez ohledu na postoj většiny
- Kategorie přítel a nepřítel – Kotlán toto rozdělení považuje za nejdůležitější znak
- Vůdcovský princip
- Mýtus a symbolika – snaha legitimovat extrémní ideje dát jim povahu vznešené myšlenky, za kterou stojí za to bojovat.
- Spasitelské poslání – vede ke snaze mobilizovat lid proti vytyčenému nepříteli

Forem extremismu je mnoho a ne všechny jsou postaveny mimo zákon. Dělicím momentem je chvíle, kdy zastánci ideologie začnou popírat jeden ze základů demokracie (nejčastěji pluralitu názorů nebo rovnost lidí).

V České republice se stejně jako v ostatních evropských zemích po 2. světové válce prosadila koncepce „**bránící se demokracie**“⁵⁴, která připouští podstatné omezení některých

⁵⁰ Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2000

⁵¹ ČERNÝ, P. *Politický extremismus a právo*, Eurolex Bohemia, Praha 2005 str. 12

⁵² Závazný pokyn policejního prezidenta č. 70/1999 Sb., kterým se upravuje činnost příslušníků policie ČR na úseku boje proti extremistické kriminalitě

⁵³ KOTLÁN, P. *Demokracie ve stínu*, Institutu vzdělávání Sokrates, Ostrava 2003, str. 16-35

práv za cenu ochrany demokratického zřízení. Evropa po zkušenostech s dopady extremistických směrů umožňuje zakázat určité názorové proudy, nebo je omezovat.

Můžeme vysledovat dva přístupy k regulaci:

- 1.) **Neomezená svoboda projevu**, kdy zásah státu přichází až při realizaci protidemokratických idejí.
- 2.) **Omezení projevu myšlenek, které v případě provedení poškozují demokratické zřízení**, tedy preventivní restrikce.⁵⁵

S druhým přístupem se setkáváme v Evropě, kde konkrétní formy restrikce budou záležet na postojích jednotlivých států a mohou se diametrálně lišit vzhledem k odlišné historii, míře tolerance národa, tradicích, stabilitě. Obecně platí, že čím je stabilnější demokratický systém, tím menší je nebezpečí, že naleznou protidemokratické směry podporu ve společnosti a tím víc tolerance si stát může dovolit.⁵⁶

Podmínky omezení nalézáme v **interpretační klauzuli k čl. 17 Úmluvy**: „*Nic v této úmluvě nemůže být vykládáno tak, aby dávalo státu, skupině nebo jednotlivci jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů zaměřených na zničení kteréhokoli zde přiznaného práva a svobody nebo na omezování těchto práv a svobod ve větším rozsahu, než tato úmluva stanoví.*“ Extremismus zmiňuje i **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech**:

čl. 20: „*Musí být zakázána jakákoli válečná propaganda zákonem, stejně tak národní, rasová nebo náboženská nenávisť, jež představuje podněcování k diskriminaci, nepřátelství nebo násilí.*“

Ke stíhání některých forem extremismu nás váže závazek z **Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace** (č. 95/1974 Sb.). Zde jsme přislíbili, že prohlásíme za činy trestné podle zákona jakékoli rozšiřování idejí založených na rasové nadřazenosti nebo nenávisti, včetně podněcování k ní a násilné činy nebo podněcování k jejich spáchání proti kterékoli rase nebo skupině osob jiné barvy pleti nebo etnického původu. Ústavnost těchto omezení potvrdil i Ústavní soud: „*Zákaz podpory a propagace určitých ideologií, které svou doktrínou i praktickým postupem vylučovaly a vylučují šíření jiných ideologií, přispívá k zabezpečení plurality názorů, ideologií, politických a jiných hnutí a k reálné možnosti jejich šíření; toto omezení nechrání pouze lidská práva a svobody, nýbrž i demokratické základy státu.*“⁵⁷ Dnešní trestní zákoník obsahuje hned několik trestných činů,

⁵⁴ ČERNÝ, P. *Politický extremismus a právo*, Eurolex Bohemia, Praha 2005 s. 12

⁵⁵ Tamtéž, s. 115

⁵⁶ BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu a její meze v právu České republiky*. Praha: Linde, 2002, s. 296

⁵⁷ Nález Ústavního soudu ČSFR ze dne 4. 9. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 5/92

kteře ve svých skutkových podstatách zahrnují extremistické chování, pro účely této práce je třeba zmínit:

§ 355 Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob: K naplnění skutkové podstaty je potřeba, aby došlo k hanobení veřejně, přičemž hanobením se myslí hrubé snižování vážnosti, potupení, zesměšnění.

§ 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod: Podněcováním⁵⁸ je projev, jehož cílem je vzbudit nenávist u posluchače. Stejně jako u § 355 i zde je vyžadováno veřejné podněcování.

§ 403 Založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka: Propagovat lze jen hnutí existující nebo vznikající v době činu. Může jít o podporu zjevnou i skrytou, např. právě formou uměleckých děl.

§ 404 Projev sympatií k hnutí v § 403: Chybí zde cíl získat další stoupence, pouze jde o vyjádření obdivu, nesměřuje k ovlivňování jiných.⁵⁹

Teoreticky tedy připadá v úvahu, že autor při veřejné prezentaci kontroverzního díla může naplnit skutkovou podstatu některého z trestných činů. Nejsnáze se pak lze dopustit propagace, projevu sympatií k zakázaným hnutím nebo hanobení určité skupiny osob.

3.1.1. Judikatura na poli extremismu

Zásadním rozhodnutím na poli přístupu k extremismu v literatuře v České republice, byl případ týkající se knihy **Mein Kampf**.⁶⁰ Spor se týkal vydání stěžejního autobiografického díla Adolfa Hitlera, ve kterém popisuje mimo jiné nadřazenost bílé rasy. Vydavatel Zítek byl obviněn a následně odsouzen podle tehdejší úpravy trestního zákona z trestného činu podle **podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod občana**⁶¹. Soudy se zabývaly otázkami, zda lze prostřednictvím knihy propagovat hnutí, u kterého není jistota, že v dané době stále existuje, jaké zavinění je požadováno v takovém případě i formou díla, zejména vzhledem k tomu, že kniha, která byla oproti originálu značně honosnější a zdá se tak být spíše než historickou knihou nacistickým fetišem.⁶² V posledním řízení Nejvyšší soud předchozí rozhodnutí zrušil a zprostil vydavatele v plném rozsahu obžaloby. Zastal názor, že k propagaci je nutné aktivní jednání a mělo by jít o přímý úmysl, zároveň zde musí být hnutí, o kterém obviněný ví, a které chce propagovat.

⁵⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 791

⁵⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník* 1. vydání Praha: C.H. Beck, 2009, s. 3207

⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 9. 2002, sp. zn. 3 Tdo 651/2002

⁶¹ § 260 odst. 1) *kdo podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásá národnostní, rasovou, náboženskou nebo třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob ...*

⁶² HERCZEG. *Meze svobody projevu...*, s. 94

Z tohoto rozhodnutí můžeme vyvodit závěr, že vydávání knih podobně zaměřených, bude trestné podle toho, **jaký cíl toto vydání sleduje a jaký je záměr vydavatele**. Což logicky povede k řešení jinému případ od případu.

Krátce po vydání rozsudku ve věci Mein Kampf se Nejvyšší soud opět zabýval tematikou extremismu a to v případě tzv. **militárií**⁶³. Militárie jsou vojenské předměty. V dané kauze šlo rovněž o obvinění z podpory a propagace hnutí podle tehdejšího § 260 trestního zákona, kterého se měl obviněný dopustit tím, že zejména na burze prodával repliky i originály nášivek německých uniforem, části výzbroje německé armády, jednotek SS a Hitlerjugend, které obsahovaly nacistické symboly. Některé předměty i sám vyráběl. Byl shledán vinným, podal dovolání, které však Nejvyšší soud zamítl s tím, že **propagace se lze dopustit veřejným vystavováním** symbolů a to i za účelem výměny nebo prodeje. Z hlediska úmyslu **postačí, že pachatel ví, jaký mají předměty charakter, a zpřístupňuje je většímu okruhu osob**.

Tímto rozhodnutím vyvolal Nejvyšší soud právní nejistotu, neboť zatímco v případě Mein Kampf se přiklonil k tomu, že hnutí takového charakteru, jaké existovalo v době 2. světové války, již dnes na našem území nenalezneme, v případě militárií podporu a propagaci těchto hnutí uznal. Dle Herczega⁶⁴ měl soud, když se chtěl odchýlit od tohoto názoru, že nacismus a fašismus už jako hnutí neexistují, postupovat podle § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích a předložit věc k rozhodnutí velkému senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu. Černý⁶⁵ uzavírá tento případ tím, že považuje kauzu militárií za exces, neboť jinak se judikatura přiklání k nutnosti vždy prokázat úmysl propagovat (a to zpravidla přímý) a že nelze kriminalizovat část naší historie.

Zajímavým případem bylo užití **satirického vyobrazení Hitlera na tričce**⁶⁶, které řešil Spolkový ústavní soud a dospěl k názoru, že odsouzení za výrobu a prodej oblečení potištěného Hitlerovou karikaturou bylo **nepřípustným zásahem do svobody umění**.⁶⁷ Soud odsuzující rozhodnutí zrušil a odůvodnil: „*Satirická vyobrazení neztrácejí ochranu dle čl. 5 odst. 3 Základního zákona jenom proto, že jejich předmětem je označení některé z bývalých nacistických organizací. Tato vyobrazení připouštějí interpretaci, že Hitler a jeho velikášství zde mají být zesměšněny. Sice nelze vyloučit možnost, že byl Adolf Hitler zvolen jako*

⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 9. 2002, sp. zn. Tdo 651/2002

⁶⁴ HERCZEG. *Meze svobody projevu...*, s. 97

⁶⁵ ČERNÝ, P. *Politický extremismus a právo*

⁶⁶ HERCZEG: *Meze svobody projevu...*, s. 101

Celkem šlo o 156 triček se 2 motivy, na prvním byl Adolf Hitler v uniformě obklopen obrysy Evropy a pod ním byl nápis „European Tour“, na druhém pak fotografie Adolfa Hitlera s pravou rukou zvednutou a na jejich prstech má zavěšené jo-jo, pod kterým byl nápis „European Yo-Yo Champion 1939-1945“.

⁶⁷ Usnesení Spolkového ústavního soudu ze dne 3. 4. 1990. sp. zn. 1 BvR 680/86

zobrazení pro zvýšení zájmu a obratu z prodeje triček. To však nevylučuje posouzení těchto motivů jako „umění“. Ochrana by nepřipadala v úvahu, kdyby dílo nebylo možné posoudit jako satiru. Pro takový předpoklad ovšem nestačí jako odůvodnění, že zobrazení Hitlera na první, letný pohled působí dráždivě a šokuje.“⁶⁸

Evropský soud pro lidská práva v oblasti ochrany národní bezpečnosti zohledňuje jednak možný zásah díla, tedy šíři publika a předpokládané reakce, jednak jeho obsah a cíl – tedy jedná-li se o projev třeba i důrazně kritizující současné zřízení či poměry ve státu, nebo o agitační dílo, které má za cíl posílit extremistické cítění, nebo dokonce vyvolat reakci v podobě trestných činů podle vnitrostátních úprav.

Stále ještě v rámci politické kritiky a tedy pod ochranou Úmluvy kupříkladu soud uznal básně v případě **Karatas proti Turecku**⁶⁹, kdy navíc zohlednil fakt, že forma poezie nalézala relativně malé publikum a státní zásah tedy nebyl nutný. Ačkoli se tedy jednalo o kontroverzní text napadající stávající systém a vyzývající ke krvavé revoluci Kurdů a odvetě, nesporně odporující tureckým předpisům chránícím státní jednotu, Turecko nemělo podle soudu právo zasahovat do svobody projevu básníka. Naopak snesitelná míra extremistických názorů byla dle soudu překročena v kauze **Garaudy proti Francii**⁷⁰, kde šlo o knihu „Čtyři základní mýty izraelské politiky“. Autor kupříkladu v díle zpochybňuje průběh holocaustu, nazývá jej „mýtem o šesti milionech“, a tvrdí, že jde o státní manipulaci s historií. ESLP se přiklonil k názoru francouzských soudů, že se nejednalo o dílo kritizující stát Izrael, ale takové, jehož cílem bylo podněcování k rasové nesnášenlivosti, a zmatení čtenářů ohledně historických fakt. Holocaust byl a je citlivým tématem zejména ve střední Evropě a je žádoucí, aby projevy, které jej popírají nebo zpochybňují, byly omezovány, neboť skutečně nemohou přispět do diskuze a obohatit společnost.

Že za uměleckou formu nelze schovat vše ESLP zdůraznil v rozhodnutí **Leroy proti Francii**.⁷¹ V případě šlo o komiks znázorňující teroristický útok na „dvojčata“, tedy mrakodrapy Světového obchodního centra z 11. září 2001. U obrázku autor modifikoval známý reklamní slogan firmy Sony⁷² na „We have all dreamt of it... Hamas did it“, tedy „Všichni jsme o tom snili... Hamas to udělal“. Kresba byla publikována 13. září 2001.

⁶⁸ HERCZEG: *Meze svobody projevu...*, s. 101

⁶⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Karatas proti Turecku ze dne 8. 6. 1999, č. stížnosti 23168/94

⁷⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Garaudy proti Francii ze dne 7. 7. 2003, č. stížnosti 65831/01

⁷¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Leroy proti Francii ze dne 2. 10. 2008, č. stížnosti 36109/03

⁷² „We have all dreamt of it... Sony did it.“

Francouzské soudy shledaly v rámci tohoto díla podporu terorismu. Dle jejich názoru autor souhlasí s jednáním teroristů, použitím výrazu „snili“ idealizuje a chválí tento čin a zájmem „my“ se sám ztotožňuje s takovou metodou řešení a nabádá recipienty tohoto sdělení, aby byli vděční, že k hrůznému aktu násilí došlo. Stížnost k ESLP podal autor a hájil se tím, že francouzské soudy nepřihlížely k tomu, co on sám chtěl kontroverzním komiksem sdělit. Touto satirou měl v úmyslu vyjádřit svůj nesouhlas s proamerickou politikou, jejich symboly a americkým imperialismem, v žádném případě prý neuvažoval o utrpení obětí. ESLP však po prostudování případu dospěl k závěru, že **nešlo pouze o kritiku v politické oblasti**, naopak z kresby vycítil podporu těch, které měl autor za viníky a nevhodným výběrem slov z díla nutně vyznívá jeho **souhlas s násilím** proti tisícům civilistů. Domácí soudy sice nebraly v potaz autorův záměr, ale zabývaly se tím, zdali je zde veřejný zájem, který by ospravedlňoval užití i takto provokativní formy sdělení. Zejména však zdůraznily, že kresba byla dodána přímo v den útoku a publikována o dva dny později, navíc v regionu, kde hned vyvolala veřejné reakce, které mohly dle soudů vést k násilí a zasáhnout tak veřejný pořádek. ESLP dal francouzským soudům za pravdu, dle něj i takto kontroverzní vzkaz typu „Zničit americký imperialismus“ sice spadá pod čl. 10, ale vzhledem k zájmu na ochraně veřejného pořádku, byl zásah do svobody projevu autora přiměřený a dostatečný a dal se zahrnout pod podmínku nezbytnosti v demokratické společnosti.⁷³ Obdobně v kauze **Norwood proti Spojenému království**,⁷⁴ kdy stěžovatel, který vyvěsil v okně plakát s hořícími mrakodrapy s nápisem „Islám pryč z Británie – Chraňte britský lid“, se hájil tím, že chtěl vyjádřit nesouhlas s islámským extremismem, ale ESLP z jeho výtvoru vyvodil, že chtěl autor podnítit nesnášenlivost vůči všem muslimům ve Velké Británii, že generalizuje muslimy jako teroristy, čímž porušuje principy Úmluvy a zásah do jeho svobody projevu tak byl v souladu s čl. 17.

Celkově lze tedy shrnout, že vyznění díla a jeho možný dosah sehraje velkou roli při posouzení, zdali došlo k porušení principů v Úmluvě. Pokud kontroverzní práce sleduje cíl kritizovat, může na pomyslné misce vah pomoci její charakterizování jako politické kritiky,

⁷³ Shrnutí případu Leroy proti Francii jsem vypracovala pomocí článků:

Leroy v. France. Summary [online]. Netherlands Institute of Human Rights, Utrecht School of Law, [cit. 10. 7. 2012]. Dostupné na:

<<http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/2422ec00f1ace923c1256681002b47f1/54005d3d36f5a6c7c12574dc004167ce?OpenDocument>>

a WOORHOOF, Dirk: *European Court of Human Rights, case of Leroy v. France*. [online] IRIS Merlin: The Audiovisual Law Information Wizard. [cit. 10. 7. 2012]. Dostupné na:

<<http://merlin.obs.coe.int/iris/2009/2/article1.en.html>>

⁷⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Norwood proti Spojenému království ze dne 16. 11. 2004, č. stížnosti 23131/03

kteřá se teší silnější ochraně ze strany ESLP pro veřejný zájem na jejím slyšení. Nicméně jakmile nabude Soud pocit, že již dochází k podněcování k násilí nebo nesnášenlivosti, tak i veškerý dobrý úmysl autora nebude zpravidla stačit.

3.1.2. Extremistické projevy v USA

Bylo již zmíněno výše, že přístup ke svobodě slova ve státech je mnohem liberálnější než v Evropě a souvisí také z presumpcí protiústavnosti obsahové restrikce projevů. Podle prvního dodatku americké ústavy nelze přijmout zákon omezující svobodu slova nebo tisku. Svoboda projevu má být tedy neomezená a zásah státu přichází, až když dojde k naplňování extremistických myšlenek. Do protikladu se zde staví doktríny Nejvyššího soudu USA a to:

Preferred-position doctrine: neboli upřednostňování práv zachycených v Prvním dodatku, který zaručuje jejich nedotknutelnost, nezczizitelnost a presumpci protiústavnosti každého omezujícího zákona.⁷⁵ Jejím protikladem je:

Bad tendency doctrine: státní moc může omezit jakékoli projevy směřující k podvracení nebo ohrožení vlády, ke zdržování nebo zabraňování výkonu státních povinností.⁷⁶ Při posuzování přiměřenosti zásahu se pak uplatní:

Clear and present danger doctrine (zřejmé a bezprostřední nebezpečí): jestli vzhledem k okolnostem hrozí jasné a bezprostřední nebezpečí. Pouhé učení, hlásání názoru není to samé, jako podněcování a i „*obhajování použití síly nebo porušování práva je chráněno, kromě případů, kdy směřuje k vyvolání nebo způsobení bezprostředně hrozícího protiprávního činu a je pravděpodobné, že daný čin vyvolá či způsobí.*“⁷⁷ Podněcování k protiprávnímu činu by naopak spadalo do sféry tzv. „**fighting words**“⁷⁸ (bojová slova), která jsou dle Nejvyššího soudu vyňata z ochrany Prvního dodatku.

USA nejsou **signatářem Mezinárodní Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace**, důvodem je právě nesoulad v americké koncepci široké svobody projevu, kdy nechtějí zakázat možnost šíření i takových idejí, které jsou založené na rasové diskriminaci a jiných extremistických podkladech. Podobně si zajistily spojené státy **výhradu k čl. 20 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech**, aby nedošlo k omezení jejich svobody projevu a to vzhledem k výrokům: „*Jakákoli válečná propaganda je zakázána*

⁷⁵ ČERNÝ, P.: *Politický extremismus a právo s. 126*

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 9. 6. 1969, 395 U.S. 444, (447) ve věci Brandenburg v. Ohio

⁷⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 9. 3. 1942, 315 U.S. 568 ve věci Chaplinsky v. New Hampshire. Soud odmítl poskytnout ochranu tomuto typu projevu pro jeho nepatrnou společenskou hodnotu v rámci hledání pravdy. Proto převažuje zájem na veřejném pořádku a morálce. Šlo o výrazy schopné vyprovokovat člověka k odplatě.

zákonem“ a „jakákoli národní, rasová nebo náboženská nenávisť, jež představuje podněcování k diskriminaci, nepřátelství nebo násilí musí být zakázána zákonem.“

Tento otevřený přístup k extremistickým názorům v USA nechává člověka s podivem, vezmeme-li v úvahu, že spojené státy jsem jedna z nejvíce multikulturních společností na světě, s velkým podílem přistěhovalců a historicky si prošlo svou dobou rasové nenávisti, přičemž nelze ani dnes říci, že by rasismus z nového světa vymizel.

3.2. Svoboda projevu a ochrana mravnosti a morálky

Jasnou definici mravnosti bychom hledali těžko, jedná se o pojem filozofický, v právním prostředí je zmiňována jako jeden z veřejných zájmů - zachování mravnosti, někdy také morálky. Ve slovnících nalezneme, že mravnost je závaznost, které člověk podléhá při svém jednání, že jde o všeobecný nárok, který míří na rozum člověka. Slovo **mrav** je odvozeno od staročeského *nrav*, označujícího to, co se líbí, nebo co je vhodné. **Morálka** je pak popisována buď jako synonymum mravnosti, nebo jako souhrn mravních zásad. Při posuzování možnosti předvedení a šíření uměleckých kontroverzních děl bývá ochrana mravnosti nejčastějším protiargumentem, hlavně pak z hlediska necudnosti, napadání náboženského cítění a těch extremistických projevů, které nejsou ještě tak intenzivní, aby šlo uvažovat o ohrožení veřejné bezpečnosti.

3.2.1. Pornografie a obscénní projevy

Slovo pornografie je řeckého původu, vzniklo spojením slov *porné* (prostitutka), *popř.* *pornem* (smilstvo) a *grafein* (psát). Definována bývá jako: „*Zpravidla neumělecké zdůraznění sexu v literatuře a umění vybočující z norem konvenční morálky*“⁷⁹ nebo „*Pseudoumělecký brak se sexuální tematikou.*“⁸⁰ Definování pornografie se potýká s hned několika problémy. Názor na to, co je nemravné a amorální, se ve vnímání společnosti v průběhu času diametrálně mění, ovlivňuje ho výchova, kulturní zázemí, náboženské cítění, tradice apod., a nabádá to k zamyšlení, zdali je vůbec v zájmu rozvoje společnosti určovat komplexně morálku, tedy pro zachování názoru většiny na to, co je žádoucí, omezit určité výstupy lidské tvořivosti.

V úvodu jsem se zabývala klíčovými prvky svobody projevu – hledáním pravdy, seberealizací a politickou účastí. Zaměřím-li se čistě na tvorbu bez jakéhokoli politického podtextu, je na místě otázka, zdali i při absenci hledání pravdy (přikloním-li se k názoru, že díla pornografická nemají žádnou obohacující hodnotu pro společnost a nemohou tak přispět na trhu myšlenek k hledání pravdy) možnost seberealizace jedince, kterou nepochybně mohou i díla méně celospolečensky hodnotná přinést konkrétní osobě, je dostatečným důvodem pro zachování svobody projevu i u děl nemravných. Argument pro možnost uplatnění svobody projevu nalezneme v Millově eseji „O svobodě“: „...*osobu nelze platně nutit, aby něco dělala, nebo se toho či onoho zdržela jen proto, že je to pro ni prospěšnější, protože by ji to učinilo*

⁷⁹ Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia 2001

⁸⁰ Slovník cizích slov. Praha: Encyklopedický dům, 1996

*šťastnější, protože dle názoru ostatních by to bylo moudré, či dokonce správné.*⁸¹ Svobodu projevu lze omezit, jestliže její realizace působí újmu ostatním. Je tedy klíčové zjistit, kdo je v daném případě poškozeným subjektem, do jakých práv pornografické dílo zasahuje a vytyčit následek, tedy újmu a dle toho uvažovat, která díla bude možné zakázat. Z dlouhodobě probíhajících diskuzí ohledně vlivu pornografie můžeme určit několik potencionálních poškozených objektů:

- V prvé řadě lze jako újmu vnímat už samotné **snížení morálních standardů společnosti**. Tedy ohrožení mravnosti jako takové. Ke konkrétnímu následku nemusí dojít, samotné ohrožení bude dostatečným důvodem restrikce.
- **Ovlivnění mravního vývoje dětí**, které jsou náchylnější k ukotvení špatných představ o sexuálním životě a jejich vystavení těmto materiálům může ohrozit jejich pohled na sexualitu a způsobit nežádoucí chování.
- **Ochrana osob před zneužíváním**, zejména dětí, ale v úvahu připadá i nucení dospělé osoby k participaci na tvorbě pornografického díla a následné snížení její důstojnosti.
- Vyskytují se i názory, že pornografie vyvolává špatný přístup k ženám, neboť má tendenci objektivizovat ženu a podřizovat ji mužským sexuálním potřebám.

Ochrana mravnosti je jeden z legitimních cílů omezení svobody projevu. Evropský soud se problematikou mravnosti v konfliktu se svobodou projevu a uměleckou tvorbou zabýval spíše sporadicky. Za zmínku stojí rozhodnutí **Handyside proti Velké Británii**⁸². V kauze šlo o vydání knihy pro žáky základních škol „The Little Red Schoolbook“, která obsahovala i kapitolu věnovanou sexualitě, kde se zabývala například onanií, souloží, orgasmem, pohlavními nemocemi. Vydavatel Handyside byl odsouzen za porušení zákona o obscénních publikacích k pokutě a vydání knihy bylo zabaveno a zničeno. Evropský soud konstatoval, že k porušení čl. 10 nedošlo a judikoval základní pravidla:

- *„Neexistuje jednotné evropské pojetí morálky, liší se podle místa a času*
- *Vnitrostátní orgány jsou díky svému bezprostřednímu a trvalému kontaktu k životu ve své zemi zásadně lépe schopny posoudit nutnost případného omezení svobody projevu než mezinárodní soud.*⁸³

⁸¹ MILL, John, Stuart. *Essay on Liberty*. Chapter 1 „...person cannot rightfully be compelled to do or forbear because it will be better for him to do so, because it will make him happier, because in the opinion of others, to do so would be wise or even right.“

⁸² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Handyside proti Velké Británii ze dne 7. 12. 1976, č. stížnosti: 5493/72

⁸³ Handyside proti Velké Británii § 48

Význam tohoto rozhodnutí spočívá ve stanovení **prostoru pro volné uvážení států** (margin of appreciation) ve sféře mravnosti.

Prakticky stejně dopadla i kauza **Müller v. Švýcarsko**.⁸⁴ Švýcarský malíř byl odsouzen za trestný čin vystavení obscénních předmětů. Evropský soud uvedl, že vzhledem k povaze děl a k faktu, že výstava byla otevřena bez omezení a varování široké veřejnosti, byl zákrok státu v souladu s nezbytnou ochranou morálky.

V USA se pro určení, která díla budou pro nemravnost vyňata z ochrany Prvního dodatku, vžil pojem **obscenita**, který vychází z latinského obscenus neboli nečistý, neslušný. *„Jsou určité přesně definované a vymezené kategorie myšlenek a názorů, jejichž omezení či sankcionování bylo vždy vykládáno jako ústavní. Takovými jsou zejména projevy obscénní či oplzlé. Dle obecné zkušenosti takové myšlenky nikdy nepředstavovaly významný podíl na jakékoli možné výměně názorů a pro jejich nepatrnou společenskou hodnotu a příspěvek k hledání pravdy převáží veřejný zájem na zachování pořádku a mravnosti.“*⁸⁵

Obscenita je pojem užší než pornografie, dalo by se říci, že se zhruba kryje s pojmem tvrdá pornografie, tak jak ji známe v České republice (viz níž). Za obscenitu nelze považovat jakékoli zobrazení nahého těla, ani sexuální akt. Aby dílo bylo obscénní, musí splňovat takzvaný „**Miller test**“, pojmenovaný podle rozhodnutí ve věci **Miller v. California**.⁸⁶

- *Zda průměrná osoba aplikující standardy současné společnosti, dospěla k závěru, že dominantním tématem díla jako celku je vyvolání chlípného zájmu.*
- *Zda dílo zjevně nepřístojným způsobem zobrazuje sexuální chování*
- *Zda dílu jako celku chybí seriózní literární, umělecká nebo vědecká hodnota*

Ve finále bude tedy záležet na zákonech jednotlivých států USA, jak si posoudí standardy současné společnosti, čímž se tato úprava blíží evropské, neboť zohledňuje rozdílné přístupy k morálce v různých státech.

Náš trestní zákon posuzuje pornografii ze dvou hledisek. První záleží na příjemcích, kdy zakazuje zpřístupňovat jakékoli pornografické dílo dětem. Dítětem se přitom myslí osoba mladší 18 let⁸⁷. Druhé kritérium je obsah. Bez ohledu na věk příjemce je trestné šíření a výroba vybraných druhů pornografie, a to tzv. **tvrdé pornografie** což je taková:

- a) *V níž se projevuje násilí či neúcta k člověku*

⁸⁴ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Müller vs. Švýcarsko, ze dne 24. 5. 1988, č. stížnosti 25/1986/123/174.

⁸⁵ Rozhodnutí nejvyššího soudu USA ze dne 7. 4. 1969, 315 U. S. 568, (572) ve věci Chaplinsky v. New Hampshire

⁸⁶ Rozhodnutí nejvyššího soudu USA ze dne 21. 6. 1973 ve věci Miller v. California 413 U.S. 15, (23-25)

⁸⁷ Výkladové ustanovení § 126 Trestního zákoníku v souladu s Úmluvou o právech dítěte

b) *Která popisuje, zobrazuje nebo jinak znázorňuje pohlavní styk se zvířetem*⁸⁸

A **dětské pornografie**, u níž je trestné jakékoli nakládání, včetně výroby i přechovávání:

c) *Pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě*

Samotný trestní zákoník nedefinuje pojem pornografie pro účely trestného činu šíření pornografie, zabývá se pouze pornografií dětskou. Jistá východiska pro definování pornografie můžeme nalézt v komentáři k trestnímu zákoníku⁸⁹:

- **Pornografické dílo** lze charakterizovat tím, že „*zvláště intenzivním a vtíravým způsobem zasahuje a podněcuje sexuální pud, překračuje podle převládajících názorů ve společnosti uznávané hranice sexuální slušnosti, uráží neakceptovatelným způsobem cit pro sexuální slušnost, vyvolává pocit studu.*“⁹⁰ Posouzení díla jako pornografie tedy bude spočívat v současném zjištění, že jde o dílo morálně pohoršující pro osobu s běžným cítěním a zároveň podněcuje sexuální pud.
- Za pornografii **nelze považovat ani umělecké dílo**, byť by zobrazovalo nejintimnější chvíle lidí, popř. i vyvolávalo sexuální vzrušení či vzbuzovalo pocit studu nebo ošklivosti, stejně tak díla historicky cenná, předměty svou povahou určené k vědeckým, uměleckým a osvětovým cílům.
- Pro pornografický charakter je rozhodující **obsah celého díla**, nikoli jen určitá část.

3.2.1.1. Tvrdá pornografie

Objektem trestného činu šíření pornografie je zájem na ochraně mravopoctnosti dospělých před útoky (obtěžováním) tvrdou pornografií. Tímto ustanovením se omezuje právo na svobodu projevu a vyhledávání a šíření informací a pochopitelně se tím také omezuje dovolený obsah uměleckých projevů.

Zúžení forem tvrdé pornografie na styk se zvířetem a obsahující násilí nebo neúctu k člověku považuju za žádoucí. Dřívější úprava zahrnovala i „jiné sexuálně patologické praktiky“. Tento pojem mohl zbytečně snižovat právní jistotu, neboť definování patologických praktik působí problémy, navíc není to tak dávno, co by mezi ně nepochybně spadl třeba i pohlavní styk s osobou stejného pohlaví. Není účelem trestního práva odrážet

⁸⁸ § 191 *Kdo vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, činí veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, v němž se projevuje násilí či neúcta k člověku, nebo které popisuje, zobrazuje nebo jinak znázorňuje pohlavní styk se zvířetem...*

⁸⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník* 1. vydání Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1694 a násl.

⁹⁰ NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R. a kol. *Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část*. Praha: ASPI, 2007, s. 275. citováno z ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník* 1. vydání Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1701

sexuální praktiky většinové společnosti, ale zakazovat jednání, které svou povahou natolik závažně poškozují chráněný zájem, že je třeba je zakázat.

Trestná je i výroba takového díla, ne však jeho držení (oproti pornografii dětské). Je tedy možné si tvrdou pornografií opatřit a uchovat pro vlastní potřebu. Nicméně nám tím vzniká zajímavá situace, kdy člověk, který si dílo opatří, je beztrestný, ale ten, který si jej pro vlastní potřebu bez zájmu na jeho šíření vyrobí, skutkovou podstatu naplní. Může se tak stát například když pár natočí svůj pohlavní styk s prvky násilí (somasochismus) na video. Podobnou situaci komentoval Bartoň⁹¹ v případě dětské pornografie. Dítětem se myslí podle výkladového ustanovení trestního zákona v souladu s Úmluvou osoba mladší 18 let. Ale pohlavní styk je v České republice dovolený od 15 let. Pokud si tak dva mladiství natočí svůj legální styk na video, vyrobí dětskou pornografii a naplní skutkovou podstatu trestného činu podle § 192, přičemž trestné je dokonce i přechovávání takového díla. Objektem tohoto trestného činu je „zájem společnosti na ochraně mravního vývoje dětí a ochraně před jejich sexuálním zneužíváním“⁹² V tomto případě lze odůvodnit absenci trestního postihu tím, že nelze nikoho trestat na základě ustanovení, které slouží jeho ochraně, alespoň vzhledem k chráněnému objektu, jímž je zájem na předcházení zneužívání dětí. Otázka však zůstává, jak se vyrovnat s mravností. Trestní zákon výrobu dětské a tvrdé pornografie zakazuje, **sleduje tedy ohrožení morálky už jen při vzniku takového díla**, bez ohledu na to, že bylo vytvořeno pro soukromé účely. Bartoň se přiklání ke koncepci újmy.⁹³ Tedy že trestní zákon má předně chránit děti před možnou újmou, nikoli obecně mravnost. V případě mnou zmíněných aktérů domácího videa jde však o trestný čin, jehož objektem je pouze mravnost. Patrně by nebyli trestní vzhledem k absenci společenské škodlivosti, osobně se navíc domnívám, že pokud nějaká sexuální praktika není zakázaná, provozují jí lidé na základě konsenzu a dílo, které vytvoří zachycením jejich činnosti, zůstane jen pro jejich osobní potřebu, nemůže dojít k ohrožení zájmu chráněného tímto ustanovením. Samozřejmě i svolení k omezení svobody nebo k ublížení na zdraví má své meze a nelze vyloučit možnost ochrany člověka před násilím a snížením důstojnosti i proti jeho vůli. Těžko však může dojít k ohrožení mravnosti, neboť jediné osoby, které s dílem přijdou do styku, jsou ty v něm samy působící a nemůže tak dojít k ohrožení jejich morálního citění. Faktem totiž zůstává, že

⁹¹ BARTOŇ, Michal. *Virtuální pornografie, limity svobody umělecké tvorby a svobody projevu a trestní zákon*. Právní rozhledy, 2008, roč. 16, č. 17, s. 624

⁹² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník 1*. vydání Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1694

⁹³ BARTOŇ: *Svoboda projevu: principy...*, s. 289, 299. Kritérium újmy vychází z pojetí svobody J. S. Milla, kdy ochrana určitých morálních standardů společnosti, není-li zároveň přímo spojena s ochranou konkrétních osob před konkrétní újmou, je opatřením omezujícím lidskou svobodu nad nezbytně nutnou mez.

svobody projevu se dotýká především veřejná neslušnost, zatímco ta „domácí“ by měla patřit pod právo na soukromí a nijak ji neovlivňovat.

3.2.1.2. Dětská pornografie

Objektem je *ochrana mravního vývoje dětí a ochrana před sexuálním zneužíváním dětí*. Znaky dětské pornografie jsou přímo definovány, jde o pornografické dílo, které **zobrazuje nebo jinak využívá dítě**⁹⁴. Nemusí dojít k pohlavnímu styku s dítětem, postačí i polohy naznačující skutečný či předstíraný sexuální styk i jiné obdobně sexuálně dráždivé snímky dětí. Nelze však o pornografickém charakteru uvažovat pouze na základě faktu, že některá díla mohou sloužit k ukojení osob trpících sexuální deviací, jak vyjádřil Nejvyšší soud ČR⁹⁵. Podle čl. 2 písm. c) **Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte** se dětskou pornografií rozumí: *„jakékoli zobrazování dítěte libovolnými prostředky při skutečných nebo předstíraných sexuálních aktivitách či jakékoli zobrazování pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuálním účelům.“*

V USA Nejvyšší soud rozhodnutím **New York v. Ferber**⁹⁶ připustil zákaz dětské pornografie bez ohledu na to, zda naplňuje znaky obscenity dle testu Miller, avšak za podmínky, že půjde o zobrazení skutečných dětí, neboť jde o ochranu dětí před zneužíváním, samotný argument mravnosti nepostačí.⁹⁷

Otázkou značně aktuální v případě dětské pornografie je, jak přistupovat k tzv. dětské pornografii virtuální, tedy k dílům literárním nebo kresleným, kde se nelze opírat o ochranu konkrétní osoby, neboť se zde žádná nevyskytuje a zbude pouze argument ochrany mravnosti. Dochází zde k názorovému střetu, kdy někteří odborníci vidí možnost v tomto typu pornografie nahradit lidem s pedofilními sklony dětskou pornografií reálnou⁹⁸ a naopak jiní spatřují v této tvorbě pravděpodobnost stimulace takových jedinců k realizaci jejich představ.

Náš trestní zákoník nerozlišuje pornografii podle toho, jestli v ní vystupují skutečné osoby nebo ne a bylo by vhodné vzhledem k právní jistotě tento nedostatek odstranit. Jisté východisko nastiňuje Rámcové rozhodnutí Rady EU č. 2004/68/SVV, které dětskou pornografií vymezuje jako *„pornografický materiál, který zobrazuje:*

⁹⁴ Dítětem se podle Úmluvy o právech dítěte rozumí osoba mladší 18 let, ve svém výkladovém ustanovení § 126 tak trestní zákoník vychází z Úmluvy, stejná věková hranice platí i v USA

⁹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 12. 2004, 7 Tdo 1077/2004-I, Sb. NS č. 35/2005

⁹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 2. 7. 1982, 458 U. S. 747 ve věci New York v. Ferber

⁹⁷ BARTOŇ: *Svoboda projevu: principy...*, s. 300

⁹⁸ „Herczeg dodává, že virtuální dětská pornografie by totiž mohla být pro řadu pedofilů alternativou, která by jim umožnila realizovat své potřeby na úrovni masturbačních fantazií, a tím by se snížilo riziko, že své potřeby skutečně realizují.“ HERCZEG, Jirí. *Virtuální dětská pornografie: Zločin bez obětí?* Citováno dle ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 1. vydání Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1705

1. *Skutečné dítě, které se aktivně nebo pasivně účastní jednoznačně sexuálního jednání, a to včetně dráždivého vystavování přirození nebo ohanbí dítěte, nebo*
2. *Skutečnou osobu se vzhledem dítěte, která se aktivně nebo pasivně účastní jednání v bodě 1.*
3. *Realistické znázornění neexistujícího dítěte, které se aktivně nebo pasivně účastní jednání v bodě 1.*

Bod 3. bych viděla jako důležitou inspiraci pro náš právní řád, neboť by vyřešil spornost, ohledně virtuální pornografie. V USA je nyní stěžejní v rámci hodnocení virtuální pornografie, zdali je počítačově generovaný obraz nerozeznatelný od skutečného dítěte, tedy že se průměrný člověk bude domnívat, že jde o reálné zobrazení skutečné osoby. Fakticky z toho lze vyvodit, že v USA nemůže prvky dětské pornografie splňovat kresba, animovaný film, socha apod.

Spornost naopak vzbuzuje bod 2., neboť zde máme dílo, které se jeví být dětskou pornografií, ale fakticky jí není, poněvadž aktéři jsou starší 18 let. Tato problematická definice připomíná soudní spor v USA **Ashcroft v. Free Speech Coalition**.⁹⁹ Kdy předmětem sporu byl zákon o ochraně před dětskou pornografií z roku 1966 a jeho verze definice dětské pornografie: „*jakékoli zobrazení (film, tisk, fotografie, obrázek...) ve kterém děti jsou či zdají se být účastny sexuálně explicitního chování.*“ Nejvyšší soud shledal tuto definici jako zásah do svobody projevu a umělecké tvorby. Omezení dle něj bylo příliš vágní a mohlo omezit distribuci řady uměleckých děl, které se v nějaké podobě (nikoli pornografické) dotýkají dětské sexuality.¹⁰⁰

Kdybychom úpravu rámcového rozhodnutí přijali, pravděpodobně by nás v budoucnu čekal úplně stejný soudní spor. Navíc těžko si lze představit dokazování toho, že se pachateli jevila osoba mladší 18 let. Nezařazení této úpravy lze tak považovat za správný krok z hlediska právní jistoty.¹⁰¹

3.2.1.3. Pornografie jako umění?

Cílem pornografického díla má být vyvolání sexuálního vzrušení, k němu však může dojít i při reakci na díla prvotně nezamýšlená jako v tomto směru stimulující. Umělecká hodnota díla má vliv na posouzení jeho přínosu a podílí se na určení jeho stupně ochrany.

⁹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 16. 4. 2002 ve věci *Ashcroft v. Free Speech Coalition* 535 U. S. 234

¹⁰⁰ Namátkou mohu zmínit třeba Oscarem oceněné filmy *Předčítač* a *Americká krása*

¹⁰¹ BARTOŇ, Michal. *Virtuální pornografie, limity svobody umělecké tvorby a svobody projevu a trestní zákon*. Právní rozhledy, 2008, roč. 16, č. 17, s. 626

„Umělecký charakter díla a jeho pornografická povaha by se (alespoň pro účely trestního postihu) měly vzájemně vylučovat a vždy by se měla zvažovat umělecká, společenská či politická hodnota.“¹⁰² Nejvyšší soud ČR zastává názor, že nebudou za pornografii považovány předměty svou povahou určené k vědeckým, uměleckým a osvětovým cílům.¹⁰³ Přikláním se k názorům založeným na americké koncepci obscenity, kde vzhledem k tomu, že jeden z prvků v definici pornografie je absence umělecké (estetické) hodnoty, nemůže dojít k tomu, aby umělecké dílo bylo pornografické, alespoň ne v právním slova smyslu. Dílo může obsahovat pornografické prvky avšak v souladu s pravidlem, že se má hodnotit jako celek a ne podle pasáží vytržených z kontextu, naplní znaky pornografie jen takový projev, který bude v celku sledovat vzbuzení chlípného zájmu (sexuálního pudu).

Opačný názor vyjádřil německý ústavní soud v případě románu „**Josefína Mutzenbacherová** – životní příběh vídeňské prostitutky“. Uvedl, že *umění a pornografie se navzájem nevylučují, a proto i pornografický román může být uměním* ve smyslu čl. 5 odst. 3 Základního zákona. V odůvodnění dále soud řekl, že předmětné dílo je třeba považovat jako umělecké nejen proto, že je formálně označeno jako román ale vykazuje zároveň materiální znaky vlastní uměleckému dílu, jedná se o výsledek tvořivé duševní činnosti autora, který své dojmy, zkušenosti a fantazie vyjádřil v literární formě románu. **To, zdali se jedná o umění, nemůže záviset na posouzení jeho stylu, úrovně či obsahu státními orgány ani na posuzování účinků na případné čtenáře.** Tyto body však **mohou hrát roli pro posouzení, zda má umělecká hodnota ustoupit** jinému konkurujícímu základnímu právu.

Uměleckou hodnotou se také zabýval ESLP v případě **Akdaş proti Turecku**¹⁰⁴, kde ačkoli zmiňoval své předchozí rozhodnutí ve věci Handyside proti Velké Británii, rozvedl tentokrát své stanovisko ohledně vnitrostátního posouzení morálky takto: „*uznání kulturních historických a náboženských zvláštností členských států Rady Evropy nemůže jít tak daleko, aby zabránilo přístupu veřejnosti k dílům, která náleží do evropského literárního bohatství.*“¹⁰⁵ V kauze šlo o publikování překladu erotického románu G. Apollinaira „11 tisíc prutů“ v Turecku. Kniha byla zabavena a tento zákrok nepovažoval ESLP za přiměřený a nezbytný v demokratické společnosti. Toto rozhodnutí považuji za klíčové pro oblast morálky a domnívám se, že sice je na jednu stranu záhodno zachovat různorodost v rámci Evropy a přihlížet na zájmy jednotlivých států, nicméně přílišné ustupování kontroverzním názorům by

¹⁰² BARTOŇ, Michal. *Virtuální pornografie, limity svobody umělecké tvorby a svobody projevu a trestní zákon*. Právní rozhledy, 2008, roč. 16, č. 17, s. 618 a násl.

¹⁰³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 12. 2004, sp. zn 7 Tdo 1077/2004-I

¹⁰⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Akdaş proti Turecku ze dne 16. 2. 2010, č. stížnosti 41056/04

¹⁰⁵ Akdas proti Turecku § 30

mohlo vést k nežádoucímu zastavení vývoje kultury. Zatím se často ukázalo, že díla ve své době považována za nepřijatelná se časem dočkala oprávněného uznání, a jedná-li se navíc o tvorbu již „ozkoušenou“, tedy takovou, která v mnoha státech je pozitivně hodnocena a přijímána, tím více jde-li o literární dílo, které si opatří jen část populace, nemělo by docházet k radikálním zákrokům v podobě zabavení a zákazu distribuce, naopak jsou-li zde obavy o narušení morálky, spoléhat na informovanost recipientů a dílo náležitě označit.

ESLP se i u mravnosti dostal k hodnocení cíle uměleckého díla v poměru k jeho formě a dopadu. Případ **Karttunen proti Finsku**¹⁰⁶ vyzní až lehce ironicky. Šlo o výstavu sestávající se ze stovek eroticky laděných fotografií náctiletých dívek, stažených z internetu, kterými chtěla autorka upozornit na dostupnost a rozšířenost dětské pornografie a vyvolat tak diskuzi na toto téma. Vnitrostátní soudy sice braly v potaz její dobrý záměr (ačkoli byla odsouzena za držení a distribuci sexuálně obscénních zobrazení dětí, nebyl jí uložen žádný trest), její volba hasit oheň benzínem nebyla v jejich očích zrovna šťastná. Zájem na nešíření dětské pornografie tak byl jednoznačně silnější, než svoboda uměleckého projevu a to bez ohledu na jeho poselství.

3.2.2. Náboženská morálka

Problematika projevů negativně postihujících náboženství se rozpadá do několika oblastí. Jednak postoje útočné vůči skupinám obyvatel pro jejich víru, které spadají spíše pod projevy extremistické a jejich omezování je odůvodněno ochranou veřejného pořádku obecně či přímo ochranou konkrétních osob a jednak mohou být některé projevy posouzeny jako napadání vnímání věřících a ochrana je pak poskytována z hlediska zájmu zachování morálky. Souhrnně můžeme projevy útočící na náboženské cítění nazvat **rouháním**, půjde o urážení nebo znevažování boha nebo jiných svatých či zlehčování víry. Podstatná však není samotná nepřátelská povaha projevu, neboť kritika církve obecně přípustná je, jde hlavně o formu sdělení zejména **tón, styl a duch**. Jak vyjádřil ESLP ve známém rozhodnutí **Wingrove v. Spojené království**.¹⁰⁷ Jádrem sporu byl film „Vision of Ecstasy“, který zachycoval život sv. Terezy Avilské. Obsahoval řadu kontroverzních scén, například Terezu sedící na ležícím ukřižovaném Kristovi, přičemž se pohybuje jako při souloži. Britské úřady odmítly povolit

¹⁰⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Karttunen proti Finsku ze dne 10. 5. 2011, č. stížnosti 1685/10

¹⁰⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Wingrove proti Spojenému království ze dne 25. 11. 1996 č. stížnosti 17419/90

distribuci, neboť kdyby umožnily uveřejnění, porušily by zákon o rouhání. Evropský soud pro lidská práva zákaz potvrdil na základě těchto tezí:

„Britský zákon o blasfemii nezakazuje každý projev nepřátelský vůči křesťanství, ale pouze takové, které svou intenzitou dosahují stupně „pohrdání“ „urážka“, „hrubost“ nebo „zesměšňování“.“¹⁰⁸

„ Omezení odpovídalo naléhavé společenské potřebě a zásah byl přiměřený.“

„Podstatný tedy není obsah, ale forma projevu.“

Podobně Evropský soud pro lidská práva vyřešil i kauzu **Otto-Preminger-Institut v. Rakousko**.¹⁰⁹ Jednalo se opět o film. „Das Liebeskonzil“ byla satirická tragédie, ve které byl kupříkladu syfilis znázorněn jako trest boží za lidské hříchy. Film byl zabaven a ředitel institutu odsouzen za znevažování náboženství. Evropský soud vyzdvihl velkou roli římskokatolické církve v Rakousku a omezení vzal za přípustné. Avšak zdůraznil i to, že kdo se rozhodne vykonávat svou víru, musí očekávat kritiku a propagaci jiných náboženství. Nic se však nemění na tom, že stát může posoudit, co už není přípustná kritika respektující svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.

Oproti zmiňovaným evropským kauzám v USA Nejvyšší soud řešil tuto otázku v případě „**The Miracle**“¹¹⁰ mírněji. Film, v němž prostoduchá dívka otěhotněla s mužem, kterého považovala za sv. Josefa a věřila, že porodí Syna Božího jako Panna Marie, byl označen za svatokrádežný a bylo zakázáno jeho promítání. Nejvyšší soud zákaz zrušil a uvedl: *„Filmy jsou důležitým prostředkem sdělování myšlenek a názorů a jejich význam nesnižuje ani to, že jsou vyráběny pro zábavu a za účelem dosažení zisku. I tak se jedná o jednu z forem realizace svobody projevu, chráněnou Prvním dodatkem.“¹¹¹*

Na rozdíl od pornografie tak NS projevy pohoršující věřící považuje za ústavně přípustné. V Evropě záleží na jednotlivých státech. Například v České republice známé svým vysokým podílem nevěřících a obecně liberálním vztahem k náboženství bude přípustná míra kritiky širší než ve státech s vysokým podílem katolického obyvatelstva. Přesto mám jisté pochybnosti o takto nastíněné široké svobodě ve vztahu k zesměšňování a kritizování náboženství v USA, neboť se jedná o federaci z větší části založenou na katolických základech a mnoho států má velmi početně silnou komunitu věřících. Bylo by možná zajímavé pro další výzkum zmapovat a porovnat přístupy v jednotlivých státech.

¹⁰⁸ Wingrove proti Spojenému království § 59, 60

¹⁰⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Otto-Preminger-Institut proti Rakousku ze dne 20. 9. 1994, č. stížnosti 13470/87

¹¹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 26. 5. 1952, 343 U. S. 495, ve věci Joseph Burstyn, Inc. v. Wilson

¹¹¹ Joseph Burstyn, Inc. v. Wilson (501-502)

3.2.3. Kritérium publika u ochrany mravnosti

Aby došlo k ohrožení nebo poškození mravnosti, jako společenské hodnoty, nestačí, aby dílo bylo amorální v očích několika jedinců. Vždy se zkoumá dopad na průměrného občana (neboť standardy morálky si posuzují v Evropě i USA jednotlivé státy).

Při posuzování děl z hlediska mravnosti se zprvu hledí na formu a obsah, avšak nelze opomínat i okolnosti (zejména vhodnou dobu, místo, informovanost publika...), ostatně ze zmíněných soudních rozhodnutí jednoznačně vyplývá, že mají velký vliv. Kupříkladu případ Müller by možná dopadl jinak, kdyby autor kontroverzní výstavu zpřístupnil až od určitého věku, a předem varoval, že díla obsahují explicitní sexuální motivy, nebo film *Das Liebeskonzil* by možná oproti katolickému Rakousku v České republice žádné pozdvižení nezpůsobil.

Je důležité s ohledem na možnou vzniklou újmu posoudit, zdali se dílům, která mohou vzbudit pohoršení, odpor a způsobit psychickou újmu, lze vyvarovat. *„Mělo by platit, že čím více je možno se projevu vyhnout a nebýt s ním konfrontován, tím mírnější kritéria pro posouzení restrikcí z důvodu ochrany určitých společenských standardů, např. morálky, je možno nastavit a naopak.“*¹¹²

Celkově lze říci, že ochranu mravnosti můžeme rozdělit na dvě základní velké skupiny, a to mravnost mládeže a dospělých. Zatímco ve vztahu k mládeži by měla být restrikce silná, u mravnosti dospělých zastávám názor, že by každý měl v rámci své osobní osvěty mít přístup ke všem dílům, a to i těm, které z hlediska společenské morálky jsou závadná. Důležitým kritériem však musí být informovanost, tudíž nezakazovat, avšak když zpřístupnit, tak s patřičným varováním. Stát by na sebe neměl brát úlohu předvádění standardů morálky pro dospělé a měl by primárně zasahovat až v případě přímo hrozící či nastalé újmy. Koneckonců nelze ani dost dobře dopředu určit, co je nemravné pro soudobou společnost. Při správné informovanost se tak odpovědnost přenáší na jedince, který i přes varování se rozhodne dílo shlédnout.

¹¹² BARTOŇ: *Svoboda projevu: principy...*, s. 195

3.3. Svoboda projevu a osobnostní práva

Nejčastějším důvodem pro omezování svobody projevu alespoň v poměrech České republiky je právě zájem na ochraně osobnosti. Jedná se o soubor osobnostních práv, zachycených v čl. 10 Listiny:

- 1) „Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“
- 2) „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života.“
- 3) „Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.“

Nelze opomínat souvislost i s dalšími články, které osobnostní práva doplňují, konkretizují, nebo pro ně přímo vytvářejí základ, jako jsou: rovnost lidí v důstojnosti a právech (čl. 1), právo na život (čl. 6), nedotknutelnost osoby a jejího soukromí (čl. 7), nedotknutelnost obydlí (čl. 12), listovní tajemství (čl. 13), svoboda projevu (čl. 17).

Evropská úmluva zachycuje ochranu osobnosti hlavně v čl. 8 odst. 1: „Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.“

Prolíná jak právem veřejným,¹¹³ tak soukromým. Soukromoprávní ochrana se člení na **všeobecná osobnostní práva a zvláštní**, kdy všeobecná náležejí každé osobě již od narození, zatímco zvláštní se týkají jen určitých osob, souvisejí s jejich tvůrčí činností a ke vzniku dochází jen za předpokladu přistoupení další právní skutečnosti, která je zpravidla cílená na tvůrčí činnost.¹¹⁴ Všeobecnou ochranu osobnosti upravuje v současné době Občanský zákoník (z. č. 40/1964 Sb.)¹¹⁵ v § 11: „Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti, lidské důstojnosti jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.“ Zvláštní osobnostní práva pak nalezneme zejména v autorském zákoně (č. 121/2000 Sb.), zákoně o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích apod.

¹¹³ Např. trestný čin pomluvy, přestupky proti občanskému soužití – „kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch“...

¹¹⁴ STEHLÍK, Tomáš. *Svoboda projevu versus ochrana osobnosti*: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2006, s. 10

¹¹⁵ Návrh nového OZ § 81: 1) *Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.*

2) *Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.*

3.3.1. Střet se svobodou projevu

Podle výše zmíněného členění na pravé a nepravé konflikty je právě střet svobody projevu a ochrany osobnosti typickým **konfliktem pravým**, kdy proti sobě stojí dvě rovnocenné hodnoty ve formě základních práv a svobod a je úkolem soudu rozhodnout, která z nich v daném případě převáží. „*Svoboda projevu je svým obsahem, významem a stupněm právní ochrany na stejné úrovni jako právo na ochranu občanské cti a lidské důstojnosti dle čl. 10 Listiny či jako rovnoprávnost občanů bez ohledu na jejich národnost, rasu, třídní či náboženskou příslušnost.*“¹¹⁶

Možnost omezit svobodu projevu ve prospěch ochrany osobnosti nám zaručuje Listina v čl. 17 odst. 4 z důvodu **ochrany práv a svobod druhých**, obdobě Úmluva umožňuje omezení z důvodu **ochrany práv a pověsti druhých**. Vzhledem k tomu, že zde máme dvě stejně významné hodnoty, je potřeba zachovat přiměřenost zásahu, aby nedocházelo k nedůvodným upřednostněním. Slovy Nejvyššího soudu ČR: „*Rozhodnutí soudu v takovém případě musí vycházet ze zásady proporcionality, být vyvážené a do ústavně zaručeného práva na svobodu projevu zasahovat jen, je-li to skutečně nezbytné.*“¹¹⁷

Zaměříme-li se na pohled našich soudů, dospějeme k závěru, že v kauzách týkajících se ochrany osobnosti se řešením blížíme přístupu ve spojených státech, neboť Ústavní soud ČR uplatňuje v těchto případech zásadu **presumpce přípustnosti svobody projevu**,¹¹⁸ což znamená, že neprokáže-li se opak, platí, že projev se nachází v mezích zákona. Odpovídá tomu tento výrok Ústavního soudu: „*Každý názor, stanovisko, kritika je vzhledem k významu svobody projevu jako jednoho z pilířů každé demokratické společnosti zásadně přípustnou záležitostí.*“¹¹⁹

3.3.2. Soukromoprávní ochrana osobnosti

V našem právním řádu je zachycena v občanském zákoníku, kde nalezneme demonstrativní výčet prvků osobnosti. V první řadě je zde **čest** člověka. Jedná se o nabytý atribut, člověk si jí postupně buduje v průběhu života. Dá se definovat jako vážnost, úcta, uznání, kterými osoba disponuje u ostatních členů společnosti. **Důstojnost** je oproti tomu vlastností člověka od narození a je pro každého stejná: „*Lidé jsou svobodní a rovní v*

¹¹⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 12. 1997, sp. zn. II ÚS 357/96

¹¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 1. 2000, sp. zn. 7 Tz 204/99

¹¹⁸ STEHLÍK, Tomáš. *Svoboda projevu versus ochrana osobnosti*: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2006. s. 12

¹¹⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 12. 1997, sp. zn. II ÚS 357/96

důstojnosti i v právech.“¹²⁰ Právo na **osobní soukromí** spočívá v oprávnění každého rozhodnout se, jak a v jakém rozsahu umožní zpřístupnit svůj soukromý život jiným. Soukromí zahrnuje vytváření a udržování vztahů sociálních i materiálních s jinými lidmi zejména rodinný život.

V Evropském pojetí je ochrana osobnosti jeden z legitimních důvodů omezení svobody projevu a její ochrana je silná zejména v oblasti lidské důstojnosti. Oproti tomu v USA výslovně uvedená osobnostní práva v rámci ústavních dokumentů nenalezneme. Opět se bude jednat o omezování na podkladě judikovaných výjimek z Prvního dodatku, kupříkladu vyloučení nepravdivých skutkových tvrzení z ústavní ochrany pro jejich nízkou hodnotu.¹²¹

Je třeba rozlišovat, kdy projev zasahuje jednotlivce, a kdy se bude dotýkat větší skupiny lidí. „*Čím větší skupina osob bude výrokem dotčena, tím nižší intenzita zásahu bude nastávat, bez ohledu na jeho obsah.*“¹²² Neznamená to, že by tím pádem projev nemohl být regulován. Může však dojít k situaci, že chráněným objektem již nebude individuální subjektivní právo, ale bude se svou povahou více blížit veřejnému zájmu v podobě ochrany mravnosti či veřejného pořádku. Nepůjde pak o pravý konflikt mezi základními právy jednotlivců a tito tak budou chráněni pouze zprostředkovaně v rámci společnosti.

Pro určení toho, jak dalece lze ústavně chránit osobnostní práva můžeme vytyčit několik kritérií:

- Poškozený
- Obsah a forma výroku
- Autor
- Úmysl autora

Důležitým faktorem pro posouzení tolerance zásahu do osobnostních práv je **společenský status poškozeného**. Může se jednat o osobu veřejnou nebo soukromou, kdy osoby veřejně vystupující musí počítat s širší mírou tolerance projevů namířených proti nim. Kupříkladu v rozhodnutí **Lingens proti Rakousku**¹²³ ESLP uvedl, že limity přijatelné kritiky jsou širší u politiků než soukromých osob. Je však záhodno detailněji rozlišovat osoby veřejně činné a veřejně známé. Politické projevy, jak již bylo zmíněno výše, požívají širší ochranu, neboť mají velký význam pro svobodnou diskusi a realizaci politické participace jedince, proto i kritika mířená na veřejné činitele je obecně přípustná. Avšak u osob veřejně známých

¹²⁰ Čl. 1 Listiny

¹²¹ BARTOŇ: *Svoboda projevu: principy...*, s. 238

¹²² Tamtéž s. 241

¹²³ Tamtéž s. 245

nepodílejících se na politickém životě ve státě, je potřeba zvažovat, z jakého důvodu se dostali pod objektiv společnosti a zdali to vůbec bylo jejich cílem. Pokud se neangažují ve věcech veřejného zájmu, měla by být jejich ochrana přirozeně silnější. Ústavní soud ČR však takto neuvažuje a mezi lidmi podílejícími se na věcech veřejných a z jiných důvodů známými osobnostmi nerozlišuje, např. uvádí „*osoby veřejně činné, tedy politici, veřejní činitelé, mediální hvězdy aj., musí akceptovat větší míru veřejné kritiky než jiní občané*“¹²⁴ Domnívám se, že by mělo v budoucnu být silným hodnotícím kritériem zejména to, jak osoba sama přispívá svému zviditelnění, jakým způsobem tak učinila a jaký byl její cíl při vstupu na veřejnost. Zejména kvůli novodobému fenoménu vytváření mediálních hvězd i z běžných lidí. Stává se totiž, že prostřednictvím internetu a zejména sociálních sítí unikají informace a záznamy ohledně osob, díky kterým se dostávají do popředí zájmu lidé „z davu“. Stávají se tak terčem kritiky, zesměšnění a veřejných diskuzí leckdy i proti své vůli nebo spíše bez svého vědomí. Jako obhajobu zásahů do osobnosti argumentují autoři závadných projevů faktem, že osoba, která vstupuje se svou osobností na internet, si má být vědoma rizika, neboť síť slouží k masovému sdílení informací.

Obsah projevu může být v prvé řadě politický, umělecký nebo komerční, jak již bylo zmíněno výše, přičemž samozřejmě hranice mezi těmito typy nejsou nikterak pevné. Důležité pro sílu ochrany projevu je hledisko veřejného zájmu. Za zmínku stojí široká definice věci veřejných z případu *Březina v. Zeman*¹²⁵ „*Věcí veřejnou je ovšem i umění, včetně novinářských aktivit a showbyznysu a dále vše, co na sebe upoutává veřejnou pozornost.*“

Další obsahovou záležitostí mající vliv na určení hloubky možného zásahu je zjištění, zdali se jedná o **skutkové tvrzení** (fakta) nebo **hodnotící soud** (názor). Zatímco u prvního zmíněného hraje významnou roli pro hodnotu projevu pravdivost, v rámci názoru však z logiky věci nelze pravdu dohledat, jelikož jde o subjektivní pohled. Neznamená to však, že hodnotit lze bez omezení, je třeba zdržet se náznaků, které by mohly vyvolat dojem, že se jedná ve skutečnosti o fakta, a zároveň se držet alespoň pravdivého základu.

U **autora** sdělení může velkou roli sehrát míra jeho vlivu a následně tak na něj může být kladena větší odpovědnost ve vztahu k vysloveným výrokům. Zásah do osobnostních práv je v rámci soukromoprávní ochrany postaven na principu objektivní odpovědnosti,¹²⁶ tudíž z pohledu poškozeného je nerozhodné, zdali zde byl úmysl autora výroku jej poškodit cílenou lží, či šlo jen o nedbalé shánění relevantních informací. Pro posouzení svobody projevu však

¹²⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 3. 2005, I. ÚS 367/03, č. 57, sv. 36

¹²⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 11. 2005, I. ÚS 453/03, č. 209, sv. 39

¹²⁶ Oproti tomu trestný čin pomluvy vyžaduje úmyslné zavinění.

postoj autora svůj vliv má. „Čím více je na straně autora difamujícího výroku patrná snaha dobrat se pravdy a verifikovat údaje (např. kontaktovat difamovanou osobu a snažit se informace ověřit), resp. vynaložení potřebné profesní pečlivosti apod., tím více bude třeba zohlednit váhu svobody projevu.“¹²⁷

Co se týče možných zásahů do osobnostních práv v oblasti umění, typicky půjde o kritiku, zesměšnění, zneužití něčí podoby, zásahy do důstojnosti a cti.

3.3.2.1. Zásahy do cti a důstojnosti člověka

Aby došlo k porušení práva na ochranu osobnosti, zcela stačí, že zásah je objektivně způsobilý narušit nebo ohrozit práva stanovená v § 11, není třeba, aby přistoupil nepříznivý následek. Způsobilost vyvolat takové ohrožení bude ovlivňovat zejména intenzita výroku a velikost potencionálního publika.

Pro jeden z možných zásahů do cti a důstojnosti se vžil název **hanobící kritika**, kdy dochází k urážce poškozeného. Aby se jednalo o projev, který bude muset ustoupit zájmu na ochraně osobnosti, je potřeba zohlednit několik prvků. Důležitá je **pravdivost** výroku. Nejvyšší soud ČR judikoval, že: „...použití kritiky, ironizování, odsuzování a zavrhování jednání nebo činnosti fyzické osoby opírající se o okolnosti, o nichž je sdělován nepravdivý údaj, představuje zpravidla citelný neoprávněný zásah do práva fyzické osoby na její osobnosti, přičemž tu jde o značnou intenzitu neoprávněného zásahu, který bude mít zpravidla nepříznivé důsledky pro takto postiženou osobu co do jejího postavení v rodině a společnosti. Oproti tomu však kritiku počínání fyzické osoby, opírající se o okolnosti, o nichž je sdělován pravdivý údaj (nejde-li o tvrzení, které se dotýká intimní sféry života fyzické osoby), nelze zpravidla pokládat za odporující ustanovení § 11 OZ, a to i když bylo v kritice použito v odpovídající míře ironizování, odsuzování a zavrhování kritizovaného počínání fyzické osoby.“¹²⁸ Později tento postoj konkretizoval Ústavní soud ČR náleženem, ve kterém uvedl: „... každé zveřejnění nepravdivého údaje nemusí automaticky znamenat neoprávněný zásah do osobnostních práv.“ Poukazoval mimo jiné, že je podstatné, jestli zásah „**přesáhl určitou přípustnou intenzitu takovou měrou, kterou již v demokratické společnosti tolerovat nelze.**“¹²⁹

U kritiky, která má povětšinou podobu hodnotících soudů, tedy jde o subjektivní názory, které se nutně nemusí zakládat na pravdě. Podstatná tedy bude **intenzita**, jelikož i

¹²⁷ BARTOŇ: *Svoboda projevu: principy...*, s. 269

¹²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 7. 1995, sp. zn. Cdon 24/95

¹²⁹ Nález ústavního soudu ČR ze dne 8. 2. 2000, sp. zn. I. ÚS 156/99

výrok založený na hodnotovém soudu může být přehnaný, pokud není opřen o nějaký faktický základ, jak ostatně judikovat i ESLP.¹³⁰ Proto pro posouzení přípustnosti kritiky bude klíčová i jistá věcnost vedle přiměřenosti obsahu a formy. Roli pro přiměřenost bude také hrát pozice autora a poškozeného, zdali výrok je ze strany původce příspěvkem do veřejné diskuze a zásah do osobnostních práv je tak pouhým nutným důsledkem kritiky, nebo jde o názorový střet s poškozeným, kdy újma je hlavním cílem výroku a půjde čistě o urážení osoby a nikoli poukazování na určitou skutečnost. V prvním případě půjde o veřejný zájem na informovanosti společnosti a základ pro veřejnou diskusi, u kterého bude presumována přípustnost.

Samotná útočnost a urážlivost výroku jej ještě nemusí zbavit ochrany a automaticky ho přihodit do škatulky hanobící kritiky. U kritizování se předpokládá a očekává, že bude výbušnějšího rázu než běžná sdělení, koneckonců je účelem upozornit na nějakou skutečnost, probudit obecnost z letargie a přimět je skrze vyvolání emocí k zamyšlení. Evropský soud v případě **Lingens** uvedl, že právě použití silnějších výrazů v diskusi o věcech obecného zájmu může být prostředkem jak vyjádřit svůj nesouhlas s určitým jednáním a mělo by být omezeno jen v případech, kdy použité výrazy jsou **zcela neúměrné legitimnímu cíli kritiky**.¹³¹ Prakticky stejně se k problému postavil i náš soud, když vyjádřil, že výroky nabývají charakteru hanobící kritiky zejména tehdy, když se do popředí nedostává věcné vypořádání s problémem, ale urážení poškozeného. Jsou-li tak použity výrazy, jejichž míra expresivity je ve značném nepoměru k cíli kritiky a z nichž vyplývá úmysl kritizovanou osobu urazit, jde o kritiku nepřiměřenou, která je způsobilá zasáhnout do práva na ochranu osobnosti.¹³² Na podkladě těchto rozhodnutí lze tedy vytyčit takzvaný **extenzivní exces**, kdy kritika se opírá o nepravdivé údaje a **intenzivní exces**, kdy míra expresivity názorů je v nepoměru k cíli kritiky.¹³³ Co je však přehnaná expresivita? Je na bedrech soudů tento pojem vykládat, náš Ústavní soud používá „**meze obecně uznávaných pravidel slušnosti**“¹³⁴, což je svou povahou dosti neurčitý pojem, ale zase na druhou stranu dává prostor pro přizpůsobení se aktuálnímu pohledu společnosti na to, co je morální a slušné.

V rámci umělecké tvorby se jako forma vyjadřování nesouhlasu s politickým stavem a osobami veřejně činnými a známými do popředí dostává **karikatura**. Karikaturou je výtvarné či literární dílo, povětšinou humorné nebo zesměšňující povahy, které značně zvýrazňuje

¹³⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Perna proti Itálii ze dne 25. 7. 2001, č. stížnosti 488898/99

¹³¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lingens proti Rakousku ze dne 8. 7. 1986, č. stížnosti. 12/1984/84/131

¹³² Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 15. 1. 1996, sp. zn. 23 C 96/95

¹³³ STEHLÍK, Tomáš. *Svoboda projevu versus ochrana osobnosti*: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2006. s. 30

¹³⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 7. 1997 sp. zn. III ÚS, 359/96

charakteristické rysy člověka a to povahové nebo fyzické. Tato umělecká forma se vyznačuje úmyslně zjednodušenou zkratkovitostí podání a zjevným přeháněním. Ze své vlastní povahy nemůže a ani nebude splňovat požadavek pravdivosti, jedná se o výtvar velmi subjektivní, zaujatý a útočný. Nicméně nějaký pravdivý základ přinejmenším by splňovat měla, aby se nejednalo o hanobící kritiku. Krásně shrnul politickou karikaturu americký Nejvyšší soud v případě **Hustler v. Falwel**: „...politická karikatura je útočná zbraň, zbraň hněvu, směšnosti a satiry. Je nejméně účinná pokud se pokouší nějakému politikovi klepat na rameno. Normálně je vítána jako žihadlo včely a je vždy v některých kruzích sporná.“¹³⁵ Je to právě tento umělecký žánr na pomezí umění a žurnalistiky, nejčastěji nesoucí politický názor, který způsobuje nejvíce žhavé konflikty mezi svobodou uměleckého projevu a osobnostních práv.

Naše soudy se musely potýkat hned s několika případy. Asi nejznámějším je kauza zobrazení tehdejšího ministra **Karla Březiny v časopise Reflex**, kdy byl vykreslen nahý a obcující s dalšími známými osobnostmi. Časopis se hájil tím, že poukazoval na image ministra, který se sám prezentoval jako člověk mající rád sex, který měl spoustu milenek, a že tím pádem nemohlo dojít k poškození pověsti. Nicméně soud rozhodl, že zveřejněný komiks překročil obecnou míru vkusu a že navíc karikuje jednání nesouvisející s činností politika, které navíc spadá pod **intimní sféru jeho osobnosti**. Toto rozhodnutí bylo následně potvrzeno vrchním i nejvyšším soudem.¹³⁶ Podobně se na stranu poškozené postavil v případě **Petry Černocké, která žalovala Českou televizi**, kdy byla v satiricky laděném pořadu „Česká soda“ zachycena v erotických scénách. Jednalo se o montáž skutečných záběrů zpěvačky a zachycení jiné podobné ženy v eroticky, místy až pornograficky laděných scénách. Ačkoli se ČT bránila tím, že jde o pořad známý svou povahou, a že běžný divák rozpozná, že jde pouze o černý humor, soud shledal neoprávněný zásah do osobnosti a stanovil pokutu spolu s nutností zveřejnit omluvu.¹³⁷ Stejně jako u nás dopadl případ karikatury německého premiéra **F. J. Strausse**¹³⁸, zobrazeného jako vepře obcujícího s jinými vepři, kteří představovali soudce. Spolkový ústavní soud uvedl, že obrázky překračují hranice přijatelné kritiky, neboť zasahují samotné jádro lidské důstojnosti a zasahují do intimní oblasti osobnosti, kam spadá sexuální život. Nepřipadá v úvahu, aby do této sféry bylo zasahováno ani v případě politika, u něhož bývají hranice přijatelné kritiky širší. Výslovně padla tato věta:

¹³⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 24. 2. 1988, 485 U.S. 46 (54) ve věci Hustler Magazine and Larry Flynt v. Jerry Falwell

¹³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 2003, sp. zn. 28 Cdo 2090/2002

¹³⁷ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 3. 2000, sp. zn. 2 Co 95/99-83

¹³⁸ Usnesení Spolkového ústavního soudu ze dne 3. 6. 1987, 1 BvR 313/85

„Karikatury, které zasahují jádro lidské důstojnosti chráněné čl. 1 odst. 1 Základního zákona, nejsou kryty právem na uměleckou svobodu dle čl. 5 odst. 3 Základního zákona.“¹³⁹

Podobné argumenty můžeme nalézt i u Evropského soudu pro lidská práva, za zmínku stojí následující dvě kauzy týkající se ochrany důstojnosti a dobré pověsti, kdy v první šlo o román a v druhém o výstavu moderního umění. Případ **Lindon, Otchakovsky-Laurens a July proti Francii**¹⁴⁰ ukázal, že ani umělecké zpracování kritiky osoby není neomezené. Román „Jean-Marie Le Pen on Trial“ byl prezentován jako založený na skutečných událostech, a ESLP dospěl k závěru, že ačkoli se jednalo o názory autora, i tak je třeba, aby měly nějaký podklad, zvláště pak v situaci, kdy má jít o tvorbu na reálném základě a operuje se s opravdovými osobami. Sice zohlednil již zmíněný postoj, že politik musí zastat větší míru tolerance vůči kritice, ale naznačení, že se podílel na vraždě, jeho charakteristika jako upíra živícího se zahořklostí voličů a někdy i jejich krví, překročila meze. Části knihy podle ESLP byly psány za účelem vyvolání nenávisti a násilí a ne politické diskuze. Opačně dopadl případ **Vereinigung Bildender Künstler proti Rakousku**¹⁴¹, kde přestože šlo o značně intenzivní zásah do osobnosti a náboženského cítění, nebylo dle ESLP nezbytné ze strany státu zasahovat. Jednalo se o výstavu moderního umění, problematičtým se stal obraz „Apokalypsa“, který zobrazoval známé osobnosti v různých sexuálních polohách, kdy těla byla namalována, ale obličejové tváře tvořily fotografie. Soud opět připomněl, že politik musí snést silnější kritiku a obraz reflektoval politický život, nikoli soukromý, tudíž i tato ostrá forma je přijatelná a zásah nebyl nezbytný.¹⁴²

Pro srovnání kontinentálního přístupu a pojetím ochrany důstojnosti v USA poslouží slavný spor **Larryho Flynta**, vydavatele časopisu **Hustler s Jerryem Falwellem**, známým kazatelem. Šlo o parodii reklamy na nápoj Campari¹⁴³, kde byl kněz znázorněn jako opilec, který svůj první pohlavní styk zažil při incestu se svou matkou. Na spodním okraji reklamy bylo drobným písmem oznámeno, že se jedná o parodii a nemá se brát vážně. Nejvyšší soud v této kauze upřednostnil svobodu projevu a judikoval, že veřejně činné osoby musí očekávat, že budou vystaveny mnohdy nepřijemně ostrým útokům, a že v zájmu svobody komunikace

¹³⁹ Usnesení Spolkového ústavního soudu ze dne 3. 6. 1987, 1 BvR 313/85

¹⁴⁰ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lindon, Otchakovsky-Laurens a July proti Francii ze dne 22. 10. 2007, č. stížnosti 21279/02

¹⁴¹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Vereinigung Bildender Künstler proti Rakousku ze dne 25. 1. 2007, č. stížnosti 68354/01

¹⁴² Politický náboj díla a tím pádem jeho význam pro veřejnou diskuzi zde převážil nad ochranou osobnosti. Je otázkou, jak by byla bývala kauza dopadla, kdyby vedle osobnostních práv namítal politik i ohrožení mravnosti vzhledem k sexuálnímu motivu obrazu a zapojení náboženských postav, konkrétně žalující poslanec byl zachycen, jak ejakuluje na Matku Terezu.

¹⁴³ Podstatou originální reklamy bylo vystupování známých osobností hovořících o svém „poprvé“ s nápojem Campari. Využíval se v ní dvojsmysl právě slova „poprvé“

musí být připuštěny i pohoršlivé nebo vulgární výroky. Ve Spojených státech amerických je tedy veřejná osoba vystavena mnohem užší ochraně a jednoznačně se preferuje svoboda projevu před lidskou důstojností.

Na závěr lze tedy shrnout, že ačkoli umělecká díla zachycující a kritizující osoby jsou obecně chráněna, zejména jde-li o práce s politickým podtextem, jsou zde meze v případě zásahu do samotného jádra lidské důstojnosti, jímž je například sexuální život, spadající do intimní sféry člověka. Stejně jako u výše zmíněných případů v kapitolách věnovaných morálce a extremismu se také hledí na účel a možný dopad díla, kupříkladu vyvolání nenávisti a násilí. Je třeba opět zkoumat nejen cíl autora, ale to, jak bude viděn očima diváků. Zde sehraje značnou roli forma díla. Je nutné odstupňovat projevy vzhledem k jejich způsobilosti vyvolat v divákovi představu, že jde o pravdivou informaci. Kupříkladu relevantnost novinového článku bude o hodně vyšší, než románu, i když prezentovaného jako dílo podle skutečných událostí. Průměrný čtenář počítá s jistým uměleckým zásahem a zveličením pro vyšší náboj knihy. Ještě dále pak stojí díla grafická, ať už karikatury, komiksy a obrazy, neboť zde už víceméně musí být recipientovi evidentní nadsázka. Zejména v případě karikatury, jako díla zveličujícího a zesměšňujícího nevidím možnost hlubšího zásahu do důstojnosti, neboť se nemá brát doslova a vážně. Proto se příliš neztotožňuji se zmíněnými rozhodnutími našich soudů. Ne že bych nespatovala nutnost zásahu ze strany státu, když se kritika vymkne pravidlům slušnosti, nicméně důvodem by dle mého názoru v obou kauzách měl být spíše veřejný zájem na zachování mravnosti, neboť důstojnost osob těmito formami děl nemůže dle mého být tak hluboce zasažena vzhledem k jejich satirickému vyznění.

3.3.2.2. Zásahy do práva na soukromí, na jméno, na podobu, podobiznu a na projevy osobní povahy

Soukromí osoby představuje vnitřní sféru života, zahrnuje vztahy, které člověk navazuje zejména rodinné, přátelské, milenecké. Právo na soukromí zahrnuje možnost osoby se rozhodnout, jak, v jaké míře a jestli vůbec svůj soukromý život zveřejní a tomu odpovídající oprávnění se bránit proti neoprávněným zásahům jiných osob. K porušení práva na soukromí může dojít už samotným pořízením záznamu, či zobrazením soukromého obsahu bez ohledu na následné šíření. V umění může dojít k pomyslnému „ukradení života“, když někdo neoprávněně využije něčí životní příběh, potažmo jej zkreslí. V souvislosti s právem na jméno je navíc třeba uvažovat o případu, kdy někdo použije něčí jméno ve svém díle. Aby soud vyhověl žalobě na ochranu osobnosti, musí však jít o případ, kdy lze objektivně předpokládat, že v očích alespoň části veřejnosti hrozí nebezpečí záměny či identifikace

stěžovatele s postavou v díle, a pokud by došlo k tomuto spojení poškozeného a jeho zpodobnění, půjde zároveň o zásah do práva na čest nebo soukromí. V praxi si to lze představit tak, že pokud by například někdo napsal román, jehož hlavní postava by nesla stejné jméno jako já a v knize by kupříkladu dopouštěla krádeží, mohla bych s úspěchem žalovat na ochranu osobnosti a poškození pověsti, v případě že by si čtenáři mohli spojit tento charakter s mou osobou a vyvodit z toho, že jsem sloužila jako přímá inspirace a takto se ve skutečnosti chovám.

Podobou fyzické osoby je třeba rozumět její charakteristické rysy, které individualizují její tělesný vzhled, zejména její tvář, případně celou postavu. Podobizna je pak jakékoli hmotné zobrazení člověka živého i zemřelého ať už obrazem, fotografií, třeba i karikaturou, za předpokladu, že je zobrazená osoba identifikovatelná¹⁴⁴. Projevy osobní povahy pak zahrnují projev jako takový a pak jeho zachycení na hmotném substrátu, kdy může jít o písemnosti, obrazový nebo zvukový záznam (nahrávka hlasu). Zachycení někoho nemusí být ani hlavním účelem díla, může jít třeba o fotografii ulice, na které se vyskytuje člověk. Práva autora k takovému snímku budou muset v případném sporu ustoupit silnějšímu zájmu, kterým je ochrana osobnosti, tedy právu k podobizně. K šíření takového díla je potřeba souhlas aktéra v něm. Takové svolení je odvolatelné a je třeba jej vykládat restriktivně, zejména je potřeba brát v úvahu, k jakému účelu předpokládal aktér, že bude dílo užito, když souhlas dával, resp. s jakým účelem mohl vzhledem k okolnostem v době svolení počítat. Veřejný zájem může odůvodnit užití díla bez svolení aktérů i autorů projevů. Jedná se o případy licencí, kdy rozeznáváme úřední licenci, zpravodajskou, vědeckou a uměleckou. Ohledně všech platí, že mají být užity jen pro dané účely, přiměřeným způsobem a ne v rozporu se zájmy oprávněné osoby. Pro uměleckou licenci platí možnost užití podobizny, obrazových i zvukových záznamů, ale ne písemností.

¹⁴⁴ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné*. Praha: Aspi, a.s. s. 238

Závěr

Umělecké tvorba, jejíž svobodné provozování v jádru odpovídá svobodě myšlení, se kterou bývá v ústavních dokumentech spojována, je jedním z prostředků realizace člověka. Vede k zachycení jeho myšlenek a vnitřních pocitů v rámci uměleckého díla, a zároveň reflektuje společnost, v níž umělec žije. Takový výtvar je pak již od svého vzniku objektem ochrany skrze svobodu umělecké tvorby, ochranu soukromí a zvláštních osobnostních práv. Nicméně důležitým a z hlediska šíření myšlenky a sdílení estetického vjemu nezbytným krokem v rámci tvůrčí činnosti je uveřejnění díla. V tuto chvíli se dostáváme do dimenze svobody projevu, neboť prezentace umělecké tvorby jakožto specifického typu projevu může narazit na ostatní chráněné zájmy a svobody, a proto jí lze omezit v zájmu jejich ochrany.

Cílem práce je, jak již jsem zmínila v úvodu, zmapování nejčastějších omezení svobody projevu se zaměřením na specifický typ projevu, kterým je umělecká tvorba. Po prostudování sesbíraných pramenů jsem vytyčila jako stěžejní chráněné zájmy v konfliktu s tvorbou a prezentací uměleckých děl morálku, s důrazem na limity mravnosti v oblasti sexuálních a náboženských motivů, problematiku extremismu a vybraná osobnostní práva, tedy právo na jméno, podobu a podobiznu, lidskou důstojnost, čest a dobrou pověst.

Uměleckému projevu je již z podstaty vlastní určitá nadsázka a recipienti by tím spíše u této formy měli očekávat, že bude leckdy šokující, urážející a zveličující. Nicméně ani umělecký tón nezaručuje širší uplatnění svobody projevu automaticky. Po zhodnocení početné judikatury lze shrnout několik specifík ohledně možnosti projevovat se uměleckou formou. Obecně pro umění platí zvýšený důraz na konkrétní typ média. ESLP přímo judikoval, že audiovizuální prostředky mají mnohem silnější dopad a větší potencionální publikum, než třeba knižně vydané romány a poezie. S tím také souvisí umístění díla a region uveřejnění. Lze říct, že čím větší publicita, tím opatrnější musí autor být. Roli tak může u restrikce sehrát kupříkladu náboženské cítění většiny populace v daném státě, a to jestli se lze výtvaru vyhnout, nebo s ním člověk může být i nedobrovolně konfrontován. Důležité je také vyznění díla, které má dva aspekty – to co chtěl autor sdělit a to, co z díla vyplývá, a jakou reakci vyvolává či může vyvolat v očích průměrného člověka. Ve chvíli, kdy se tyto dva prvky nesetkají, dochází často k omezení autorovy svobody projevu. Jeho cíl totiž připadá při posuzování nutnosti zásahu v úvahu a je žádoucí, aby byl v každém případě zkoumán, avšak nemusí automaticky obstát, pokud je zvolená forma příliš kontroverzní a neodpovídá svou intenzitou plánovanému záměru, nebo je evidentní, že tvrzený cíl je pouhou zástěrou jiného

nežádoucího účelu, třeba vyvolání nenávisti či násilí vůči skupině lidí, či urážení konkrétní osoby.

Na otázku, co vše a jak si autor může dovolit prostřednictvím svého díla sdělit, není a ani nemůže být jednoznačná odpověď. Může kritizovat. Vyvolání diskuze ohledně důležitých společenských témat je žádoucí. Stěžovat si na politický systém a konkrétní politické představitele je považováno obecně za přínosné. Takový projev však nesmí nést prvky extremismu, tedy vyvolávat nesnášenlivost, případně i násilí. Zde se odráží princip bránící se demokracie. Kontinentální úpravy a postoj ESLP bývá zpravidla nekompromisní ohledně jakékoli propagace extremistických tendencí. Bude sice vždy záležet na okolnostech případu, nicméně lze již dopředu říci, že ztvárnění kupříkladu symbolů extremistických režimů může za jistých okolností při jejich zveřejnění dostat autora do problémů a zpravidla nebude tolerováno v žádné formě popírání a zpochybňování holocaustu. Je velmi snadné se uměleckým výtvozem dopustit propagace extremistických hnutí. Co se týče kritiky náboženství a církví, ta je také obecně přípustná, ale nesmí jít o útok přímo na náboženské cítění a snahu podnítit nenávist a násilí vůči věřícím.

Zatímco na tom, co spadá pod projevy extremistické se více či méně evropské i americké státy shodnou, u mravnosti tomu bývá jinak. ESLP tuto situaci hlavně ve svých starších rozhodnutích řešil širokým prostorem pro uvážení jednotlivých států, neboť si netroufal (a ani by to nebylo žádoucí), diktovat standardy morálky různým národům. Na základě zkoumaných rozhodnutí lze říci, že ESLP má sklon méně chránit díla zasahující náboženské cítění, zatímco obscénní díla týkající se politiků mohou být někdy brána i jako politická kritika a dostává se jim vyšší ochrany než ostatním nemravným výtvorům. Ačkoli nelze jednotně určit morálku pro více států, ESLP poměrně nedávno (2010) judikoval ve výše zmíněném rozhodnutí Akdaş proti Turecku, že nelze ani v rámci zachování národní rozmanitosti Evropy znemožňovat občanům nějakého státu přístup ke kulturnímu bohatství. S tímto rozhodnutím se jednoznačně ztotožňuji, neboť zastávám názor, že není v zájmu společnosti, jako tomu bývalo v minulosti, naprosto zamezit přístup k určitým uměleckým dílům. I ta, která se nám mohou jevit v dané době nepřijatelná, mohou za pár let patřit mezi běžný výukový materiál v rámci kulturní osvěty. Správné označení díla a omezení jeho přístupnosti dětem, popř. lidem, kteří by mohli být daným tématem pohoršeni, sice ne vždy postačí pro výhru svobody projevu nad ochranou morálky, ale minimálně je pokaždé třeba tyto aspekty zvážit a zamyslet se nejen nad tím, jaký dopad bude dílo mít na morálku, ale že třeba dojde ke kulturní ztrátě, nebude-li šířeno a vnímáno. Je potřeba pro rozvoj umění a kultury vyhnout se stavu, kdy se umělci začnou předně zajímat o možné protesty a sankce a

na tomto základě přizpůsobí svou tvorbu společenské objednávce. Tato autocenzura pak zabíjí původní hodnotu a účel díla.

Největší rozdíl mezi limity svobody projevu obecně a svobody uměleckého projevu spatřuji v oblasti ochrany osobnosti. Ačkoli zmíněná soudní rozhodnutí na našem území shledali správnost omezení především pro porušení slušnosti a zásahy do intimní sféry osobnosti, já se domnívám, že umělecká forma zakládá důležitý hodnotící prvek, který měl být brán v potaz. Spíše se tedy přikláním k otevřenějšímu přístupu ESLP, který, jedná-li se o dílo nesoucí politický podtext nebo jiné téma týkající se veřejného zájmu, toleruje i velmi kontroverzní provedení. Je třeba operovat s nadsázkou vlastní umělecké tvorbě, se zkrácením a zveličením. Samozřejmě nesmí dojít čistě k hanobení osoby, ale pokud jde o narážku na její veřejnou činnost, i silně kritické a útočné dílo by mělo obstát. Pokud tedy výtvar nesleduje jako primární cíl urážet a obstojí i v konkurenci ochrany morálky a veřejné bezpečnosti, nevidím důvod proč jej omezovat, neboť uměleckou formou zkrátka nemůže být důstojnost zasažena tak hluboce.

Po zhodnocení všech zkoumaných aspektů bych k ověřování nutnosti omezení uměleckého projevu přistupovala následujícím způsobem: v první řadě je třeba určit, zdali jde o projev zasahující veřejné hodnoty nebo individuální práva. V případě prvním zde máme blíže neurčený výčet poškozených chráněných zprostředkovaně skrze ochranu mravnosti a veřejné bezpečnosti. Důsledně zde bude třeba zohlednit, že úplný zákaz distribuce díla a kriminalizace autora je až poslední možností, která musí být podporována nezbytností a přiměřeností takového zásahu. Zdali chráněné hodnoty převáží nad svobodou projevu, bude především určovat obsah díla, a to ani ne tak z hlediska umělecké hodnoty, kterou státní aparát ani nemůže dost dobře určit, ale spíše s důrazem na presumpci přínosnosti jakékoli umělecké tvorby pro rozvoj společnosti. V otázce hodnoty se však soud musí zaměřit na veřejný zájem na sdělení informace, tudíž půjde-li o zachycenou důležitou politickou nebo společenskou otázku, mělo by dílo být automaticky podrobeno o to hlubšímu přezkumu v zájmu zachování svobody projevu autora. Nesmí být opomenut styl díla, tedy v jaké míře se jedná o nadsázkou, metaforu, humor, a jak lze předpokládat, že obecnost resp. průměrný divák toto vyznění přijme a pochopí. S tím také souvisí kontext místa a času uveřejnění. Samozřejmě stále platí, že jednotlivé státy budou odlišně posuzovat ohrožení mravnosti a veřejné bezpečnosti. Nicméně nelze této možnosti rozdílného posuzování zneužívat k omezování rozvoje společnosti. To, že v rámci nějakého státu kupříkladu nalezneme většinový podíl věřících, neznamená, že lze demokratickým principem většiny vyloučit z diskuze automaticky názory kritizující tuto víru. Demokracie spočívá nejen na právu

většiny, ale i na ochraně menšin a ty mají stejné právo přispět svými myšlenkami k hledání pravdy. Názor může být chápán jako zbraň a některé státy mohou sledovat jako ohrožení svých tradic šíření myšlenek vyvracejících zažitě představy, to ale není dostatečným důvodem omezení. Tím může být jen skutečné bezprostřední ohrožení hodnot, na kterých demokracie stojí. Nelze proto chránit lid před myšlenkami jako takovými, ale chránit jej před násilím, nenávistí, hanobením a morální újmou, kterou mohou vyvolat, ale určení, jestli jsou toho opravdu schopné, musí být podrobena právě zmíněnému přísnému přezkumu.

V případě zásahu do individuálních práv vedle zmíněných prvků sehraje roli předně postavení poškozeného, kdy jako osoba veřejná musí snést určitou intenzitu zásahů do své osobnosti pro veřejný zájem na jeho hodnocení, zatímco jako soukromá by měl být chráněn velmi silně. Obecně hraje u osobnostních sporů velkou roli pravdivost, která však v případě umělecké tvorby spíše ustoupí svým významem intenzitě, neboť umělecké formy už z povahy věci budou pravdu zkreslovat. V souvislosti s intenzitou zásahu je třeba se zaměřit na skutečnou újmu, která může vzniknout, nebo ke které došlo. Samozřejmě že každý člověk je citlivý na svou osobu, a tudíž skoro každé kontroverzní zachycení něčí osobnosti v díle bude vyvolávat silný pocit újmy v poškozeném. Nicméně je třeba takový zásah zkoumat objektivně, a to jednak z hlediska recipientů díla, tedy jak jej mohou pochopit, jak dalece budou vyvozovat závěry o pravdivosti sdělení, tak z pohledu autora, tudíž jaký byl jeho cíl, jestli šlo čistě o hanobení nebo o snahu vyvolat diskuzi na společenské téma a neopomenout i spoluzavinění oběti, kdy poškozený mohl svým chováním přispět k urážlivému ztvárnění. Teprve po zhodnocení všech těchto faktorů může soud dojít k závěru, že došlo k zásahu do osobnostních práv natolik intenzivnímu, že převáží nad svobodou projevu.

Svoboda projevu a její omezení nemohou být už z podstaty věci příliš detailně zachyceny přímo v ústavních dokumentech. Jsou to právě rozhodnutí soudů, která postupně upravují a modifikují její rozsah ve snaze zachovat jí v co možná nejširší míře, ale zároveň chránit společnost. Nezbyvá než doufat, že s postupem času, bude umělecký projev dále nabývat stále více ochrany a bude náležitě ohodnocen jeho význam pro společnost, neboť omezováním tohoto specifického druhu sdělení se připravujeme o kulturní bohatství a odpíráme lidem seberealizaci skrze vnímání umění.

Shrnutí

Cílem této diplomové práce je zmapování nejčastějších mezí svobody projevu, které ovlivňují realizaci tvůrčí činnosti člověka, srovnání významu jednotlivých limitů a zjistit tak možnou hloubku zásahu do chráněných sfér, jako jsou lidská osobnost, společenská morálka a veřejný pořádek.

První část práce je věnovaná teoretickému, historickému a právnímu základu svobody projevu, současné úpravě a komparaci ustanovení v právu evropském a americkém. Jedná se tedy o základní informace sloužící jako stavební kámen pro následnou konkretizaci.

V kapitole druhé se věnuji umění jakožto významnému prvku kultury a lidského vývoje. Zabývám se jeho významem a vztahem svobody umělecké tvorby jako jednoho ze základních práv a svobodou projevu. Následně přibližuji umělecký projev jako specifický druh komunikace.

Třetí část je stěžejním bodem této práce, zabývá se již konkrétními limity svobody uměleckého projevu, zprvu obecně, následně konkrétně se snahou nalézt platná pravidla pro možné střety v zájmu právní jistoty. Významnou částí kapitol jsou soudní případy, které přispěly k definování důležitých pojmů pro účely práva, nastínily přístupy soudů k daným konfliktům nebo otevřely brány k dalším úvahám.

Závěrečným výstupem této diplomové práce je shrnutí získaných poznatků, jejich rozbor a hodnocení. Zjištění jak bylo zatím přistupováno k regulaci uměleckých děl, zdali se jeví tyto postupy jako správné, jak silná je tedy svoboda projevu v konfliktu se zmíněnými limity. Nakonec se věnuji úvaze o správném hodnocení přípustnosti projevu.

Summary

The aim of this thesis is to map the most common limits of freedom of expression, which affect the realization of the human creative activities, to compare the importance of the particular limits and to determine the possible depth of the intervention into protected realm, such as the human personality, social morality and public order.

The first part of the work is devoted to theoretical, historical and legal basis of freedom of expression, the current regulation and comparison of the European and American law. This article serves as the provider of basic information and is used as a building stone for further specifications.

In the second chapter I introduce art as an important element of culture and human development. I deal with the significance of the art and the relation of freedom of artistic creation to freedom of speech as one of the basic laws and liberties. After that I describe artistic speech as the special form of communication.

The third part is the central section of this thesis. It deals with the specific limits of freedom of expression in general at first and more specifically later. The goal is to find valid principles for possible conflicts and with their help to find legal certainty. Chapters are complemented by the most important cases, which have helped to define relevant terms for the purposes of the law, outlined the approaches of the courts or opened gates to other considerations.

The final output of this thesis is a summary of findings, their analysis and evaluation. To determine how the regulation of artistic creation was approached by courts so far and if these steps appear to be correct or not. This helps to discover the strength of the freedom of speech in conflict with mentioned limits. In the end I speculate about the right assessment of the admissibility of the speech.

Seznam pramenů

Odborné publikace a periodická literatura:

- BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu a její meze v právu ČR*, Praha: Linde, 2002. 316 s. ISBN 80-7201-367-X
- BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010, 384 s. ISBN 978-80-87212-42-4
- BARTOŇ, Michal. *Virtuální pornografie, limity svobody umělecké tvorby a svobody projevu a trestní zákon*. Právní rozhledy, 2008, roč. 16, č. 17, s. 617-654
- BOBEK, M. *K aktuálním otázkám judikatury: Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu*. Soudní rozhledy, 2005, roč. 11, č. 10, s. 357-404
- ČERNÝ, Petr. *Politický extremismus a právo*. Praha: Eurolex Bohemia 2005. 207 s. ISBN 80-86861-86-4
- ČERNÝ, Petr. *Je svoboda projevu opravdu pro všechny?* Právní rozhledy, 2009, č. 5, s. 176
- FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. 2. Vydání. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2004. 458 s. ISBN 60-5999-54-1
- GERO, Š., HUSÁR, J., SOKOLOVÁ, K.: *Teória výtvarnej kultúry a stručný prehľad dejín umenia*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela Pedagogická fakulta, 2004. 126 s. ISBN 80-8055-867-1.
- HERCZEG, Jiří. *Meze svobody projevu*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Orac, s.r.o, 2004. 143 s. ISBN 80-86199-94-0
- HOLUBOVÁ, Eliška. *Nesnesitelná lehkost karikatury aneb výbušné otázky pod soudcovskou lupou: esej*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 24 s.
- JÄGER, Petr a MOLEK, Pavel. *Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2007 195 s. ISBN 978-80-903786-5-0
- JAMNÁ, Miroslava. *Osvícenský projekt a emancipace člověka: svoboda v moderním státě*: bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2010. 41 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 896 s. ISBN 978-80-87212-24-0
- KMEC, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s.
- KNAP, K. a kol. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*, 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2004.

KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné*. Čtvrté aktualizované vydání. Praha: Aspi, a.s. 2005 524 s. ISBN 80-7357-127-7

KOTLÁN, Pavel.: *Demokracie ve stínu*. 1. vydání. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003. 173 s. ISBN 80-86572-07-2

MILL, John, Stuart. *O svobodě*. Praha: Otto, 1907, 90 s.

PLATÓN, *Ústava*, Praha: Oikoymenh, 2005. 427 s. ISBN 80-7298-142-0

PLAVÁKOVÁ, Lucia. *Sloboda umeleckého prejavu v kontexte judikatury Evrópskeho súdu pre ľudské práva*. Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, 2010, č. 2, s. 95-107

STEHLÍK, Tomáš. *Svoboda projevu versus ochrana osobnosti*: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2006. 82 s.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, 3285 s. ISBN 978-80-7400-109-3

Judikatura:

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15.3.2005, sp.zn. I. ÚS 367/03.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 7. 1997 sp. zn. III ÚS, 359/96

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10.12. 1997, sp.zn. II. ÚS 357/96.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11.11. 2005, sp.zn. I. ÚS 453/03

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 4. 2005, sp.zn. IV. ÚS 146/04

Nález ústavního soudu ČR ze dne 8. 2. 2000, sp. zn. I. ÚS 156/99

Nález Ústavního soudu ČSFR ze dne 4. 9. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 5/92

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 9. 2002, sp. zn. Tdo 651/2002

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 2003, sp. zn. 28 Cdo 2090/2002

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 12. 2004, sp. zn. 7 Tdo 1077/2004-I

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 12. 2004, sp. zn. 7 Tdo 1077/2004

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 11. 1999, sp. zn. 4 Tz 165/99

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 1. 2000, sp. zn. Tz 204/99

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 15. 1. 1996, sp. zn. 23 C 96/95

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 7. 1995, sp. zn. Cdon 24/95

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 3. 2000, sp. zn. 2 Co 95/99-83

Usnesení Spolkového ústavního soudu ze dne 3. 4. 1990, sp. zn. 1 BvR 680/86

Usnesení Spolkového ústavního soudu ze dne 3. 6. 1987, sp. zn. 1 BvR 313/85.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 9. 6. 1969, 395 U. S. 444 **ve věci Brandenburg v. Ohio**

Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 10. 11. 1919, 250 U. S. 616 ve věci **Abrams v. U. S.**

Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 2. 7. 1982, 458 U. S. 747 ve věci **New York v. Ferber**

Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 21. 6. 1973, 413 U. S. 15 ve věci **Miller v. California**

Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 23. 1. 1961, 365 U. S. 43 ve věci **Times Film Corp. v. City of Chicago**

Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 24. 2. 1988, 485 U. S. 46 ve věci **Hustler Magazine and Larry Flynt v. Jerry Falwell**

Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 26. 5. 1952, 343 U. S. 495 ve věci **Joseph Burstyn, Inc. v. Wilson**

Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 9. 3. 1942, 315 U. S. 568 ve věci **Chaplinsky v. New Hampshire**

Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 9. 3. 1964, 376 U. S. 254 ve věci **New York Times Co v. Sullivan**

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Alinak proti Turecku** ze dne 29. 3. 2005, č. stížnosti: 40287/98

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Akdaş proti Turecku** ze dne 16. 2. 2010, č. stížnosti 41056/04

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Lindon, Otchakovsky-Laurens a July proti Francii** ze dne 22. 10. 2007, č. stížnosti 21279/02

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Norwood proti Spojenému království** ze dne 16. 11. 2004, č. stížnosti 23131/03

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Handyside proti Velké Británii** ze dne 7. 12. 1976, č. stížnosti: 5493/72.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Karttunen proti Finsku** ze dne 10. 5. 2011, č. stížnosti 1685/10

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Vereinigung Bildender Künstler proti Rakousku** ze dne 25. 1. 2007, č. stížnosti 68354/01

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Leroy proti Francii** ze dne 2. 10. 2008, č. stížnosti 36109/03

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Lingens proti Rakousku** ze dne 8. 7. 1986, č. stížnosti. 12/1984/84/131

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Müller proti Švýcarsku** ze dne 24. 5. 1988, č. stížnosti 25/1986/123/174

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Otto-Preminger-Institut proti Rakousku** ze dne 20. 9. 1994, č. stížnosti 13470/87

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Perna proti Itálii** ze dne 25. 7. 2001, č. stížnosti 488898/99

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Wingrove proti Velké Británii** ze dne 25. 11. 1996, č. stížnosti 17419/90

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Karataş proti Turecku** ze dne 8. 6. 1999, č. stížnosti 23168/94

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Garaudy proti Francii** ze dne 7. 7. 2003, č. stížnosti 65831/01

Internetové zdroje:

<http://www.echr.coe.int/echr> - webové stránky Evropského soudu pro lidská práva.

<http://www.judikatura.cz> - webové stránky, na nichž je dostupná judikatura Ústavního soudu ČR.

<http://www.nsoud.cz> - webové stránky, na nichž je dostupná judikatura Nejvyššího soudu ČR.

<http://portal.justice.cz> - návrhy nových zákonů.

<http://laws.findlaw.com/us/> - judikatura USA.

<http://cs.wikipedia.org> - otevřená encyklopedie – je na ní dostupná Deklarace práv člověka a občana a v původním znění Bill of Rights.

<http://www.beck-online.cz> – komentáře k zákonům, odborné články a judikatura.

<http://oll.libertyfund.org> – The Online Library of Liberty – knihovna obsahující díla pojednávající o svobodě.

<http://www.stlawrenceinstitute.org/vol14mit.html> - Aeropagitica Johna Milтона

<http://merlin.obs.coe.int> - IRIS Merlin mimo jiné obsahuje shrnutí soudních rozhodnutí

<http://sim.law.uu.nl> – Stránky Nizozemského institutu lidských práv obsahují databázi knih a soudních rozhodnutí

Zákony ve znění pozdějších předpisů:

Ústava ČR (ústavní zákon č. 1/1993 Sb.);

Listina základních práv a svobod (ústavní zákon č. 2/1993 Sb.);

Občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb.);

Trestního zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.);

zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon);

zákon č. 101/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání (zákonu o rozhlasovém a televizním vysílání);
zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích (přestupkový zákon);
zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení;
zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy;
zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích;
zákon č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů;
zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském (autorský zákon);

Mezinárodní dokumenty:

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (uveřejněná ve sdělení Federálního ministerstva zahraničí pod č. 209/1992);

Úmluva o právech dítěte (uveřejněná ve sdělení Federálního ministerstva zahraničí pod č. 104/1991 Sb.);

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (uveřejněný ve vyhlášce Ministerstva zahraničních věcí pod č. 120/1976 Sb.);

Všeobecná deklarace lidských práv (schválená Valným shromážděním OSN dne 10. 12. 1948);

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (uveřejněna ve vyhlášce ministra zahraničních věcí pod č. 95/1974 Sb.);